

“KANN ICH ALS FLÄMIN DIESEN MANN HEIRATEN?”

De plaats van de Vlaming in de nationaalsocialistische huwelijks-politiek

- Ine Van linthout -

In 1942 verscheen in nazi-Duitsland *Das germanische Volksge-sicht – Flandern*, een boek over Vlaanderen met foto's van de door het regime veelgeprezen fotografe Erna Lendvai-Dircksen en enkele citaten van Cyriel Verschaeve. De portretten van boeren, vissers, arbeiders en kinderen moesten bewijzen dat het Germaanse bloed in Vlaanderen en Frans-Vlaanderen “*unbeirrbar*” en dus onaan-getast was gebleven!. Er volgden twee Duitse herdrukken in 1943 en 1944 en in Vlaanderen zag in 1943 de Nederlandstalige versie *Vlaanderen's* [sic] *Germaansch Volksgezicht* het licht. De publi-caties illustreren bij uitstek de inspanningen van het nazibestuur om de Vlaamse bevolking als een ‘Germaans broedervolk’ van de Duitsers voor te stellen en zo de toekomst van Vlaanderen als ‘Rijksgouw’ binnen het ‘Grootgermaanse Rijk’ plausibel te maken. Tegen de achtergrond van deze Germaanse Vlaanderenpropa-ganda kan de indruk ontstaan dat een ‘Germaans huwelijk’ tussen Vlamingen en Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog door de bevoegde nazi-instanties werd toegejuicht. Toch waren verbini-ssen tussen Vlaamse en Duitse partners allermintst een van-zelfsprekende zaak. Een blik op de nazi-Duitse huwelijkspolitiek maakt duidelijk dat uiteenlopende factoren zoals spionagegevaar, het tijdstip van de huwelijksaanvraag, het statuut van de aanvrager, maar ook bedenkingen bij de ‘Germaanse raszuiverheid’ van de Vlaming tot een negatief verdict konden leiden.

I. Inleiding

In een brochure van de *Wehrmacht* uit het jaar 1943 met de titel *Der deutsche Soldat und die Frau aus fremdem Volkstum* wordt een opvallend voorbehoud bij de Germaanse afkomst van Vlamingen geformuleerd². Het betreft het eerste nummer uit de reeks *Richtheft des Oberkommandos der Wehrmacht*, dat Duitse soldaten en officieren informeert hoe ze zich tegenover buitenlandse vrouwen moeten gedragen³. Verwijzend naar hun militaire opdracht, hun nationale trots, hun plicht tegenover het ras en het gevaar voor spionage wordt hen ten strengste verboden om vrouwen van een andere nationaliteit te huwen. In een veelzeggende passage worden echter uitzonderingen gemaakt. Zo was het toegestaan te trouwen met zogenaamde ‘Volksduitse’⁴ vrouwen die zich nog steeds Duits voelden en hun buitenlandse nationaliteit als een formaliteit beschouwden. In uitzonderlijke gevallen mocht eveneens een huwelijk met Arische vrouwen uit de Germaanse buurlanden Nederland, Noorwegen, Denemarken en Zweden worden aangegaan. Tot slot kwamen ook Vlaamse en Finse vrouwen als huwelijkskandidaten in aanmerking, zij het enkel *“falls diese außer ihrer arischen auch ihre germanische Abkunft nachweisen können”*⁵. Deze opmerkelijke bijzin impliceert dat de Vlamingen – net als de Finnen – niet op gelijke voet met andere Germaanse volkeren werden geplaatst. Meer nog: dat over de Germaanse afkomst van de Vlaming twijfel bestond.

In dit artikel wordt onderzocht waar het voorbehoud ten opzichte van de Vlamingen vandaan kwam en op welke gronden Vlamingen in de nazihuwelijkspolitiek van andere Germanen werden onderscheiden. Aangezien de aangehaalde brochure enkel voor intern gebruik binnen het leger was bestemd, stelt zich de vraag of de ambivalente houding zich tot de *Wehrmacht* beperkte of daarentegen als het officiële standpunt van het naziregime kan worden beschouwd. In de polycratisch georganiseerde dictatuur was dit soort thema’s namelijk wel vaker het voorwerp van debat of twist tussen rivaliserende instanties. Er zal daarom eerst worden bestudeerd hoe verschillende actoren binnen het regime – Hitler, de *Wehrmacht*, de NSDAP en de SS – zich tegenover het huwelijk van Duitse met Vlaamse partners verhielden en tot welke regelgeving en discussies deze houdingen leidden. Daarna wordt uiteengezet welke factoren een invloed hadden op de beslissing om een Vlaams-Duits huwelijk al dan niet goed te keuren. Tot slot wordt een blik geworpen op Vlaams-Duitse relaties in de dagdagelijkse praktijk van het ‘Derde Rijk’.

Het doel van deze studie is drieledig. Ten eerste wil ze met haar focus op het Vlaams-Duitse huwelijk tijdens de Tweede Wereldoorlog vanuit het nazi-Duitse perspectief een nauwelijks onderzocht thema uit de Vlaams-Duitse geschiedenis op de kaart zetten. Tot dusver heeft historisch onderzoek over het nationaalsocialisme weinig aandacht besteed aan de problematiek van het gemengde⁶

1. ERNA LENDVAI-DIRCKSEN, *Das germanische Volksgesicht – Flandern*, Bayreuth, 1943, (ongenummerd).

2. Begrippen die uit het nazidiscours zijn overgenomen, worden in dit artikel tussen enkele aanhalingstekens geplaatst. Het gaat zowel om termen die binnen het nationaalsocialistische denkkader zijn ontstaan als om begrippen die onder nazibewind een nieuwe, doorgaans raciaal gekleurde semantische lading kregen. De begrippen ‘Germaans’ en ‘Germaan’ worden omwille van hun hoge frequentie enkel in samenstellingen als ‘Grootgermaans Rijk’ of ‘Germaanse raszuiverheid’ niet gemarkeerd.

3. P. 8. De brochure werd uitgegeven door de *Abteilung Inland I* (Afdeling Binnenland I), dat onderdeel was van het *Allgemeines Wehrmachtsamt* (Algemene Dienst der Duitse Strijdkrachten) binnen het *Oberkommando der Wehrmacht* (Opperbevel der Duitse Strijdkrachten). Deze afdeling was onder meer verantwoordelijk voor de behandeling van het rassenvraagstuk en de verspreiding van het nazigedachtegoed binnen het leger. Zie: <https://invenio.bundesarchiv.de/basys2-invenio/direktlink/03b09efc-fa22-4c4b-93df-ad63beaefd67/>, knop ‘Details einblenden’.

4. Het begrip ‘Volksduits’ werd in het nazidiscours gebruikt voor Duitse minderheden die buiten de grenzen van het Duitse Rijk leefden en sinds langere of kortere tijd de staatsburgerschap hadden overgenomen van de staat waarin ze woonden.

5. Oberkommando der Wehrmacht, *Allgemeines Wehrmachtsamt, Abteilung Inland I, Der deutsche Soldat und die Frau aus fremdem Volkstum*, (Richtheft des Oberkommandos der Wehrmacht 1), [z.p.], 1943.

6. Alle huwelijken tussen een Duitse en een niet-Duitse partner werden in het nazijargon ‘*Mischehe*’ of ‘gemengd’ genoemd.

huwelijk, hoewel de heersende dogma's van 'raszuiverheid' en 'rasverbetering' dit soort huwelijken in het 'Derde Rijk' tot een zaak van ideologisch en politiek belang maakten. Enerzijds werd de verbintenis tussen een Duitse en een niet-Duitse partner als een bedreiging voor het Duitse bloed gezien; anderzijds erkenden nazi-instanties het potentieel van het gemengde huwelijk om het proces van zogenaamde 'Aufnordung' van de Duitse bevolking – nazijargon voor de verhoging van het Noordse rasbestanddeel – te bevorderen en de biologische en ideologische fundering van het 'Grootgermaanse Rijk' te leggen. De casus van het Vlaams-Duitse huwelijk is des te interessanter omdat hij enigszins verrassend de Germaanse status van de Vlaming ter discussie stelt en zo ook inzichten over de plaats van de Vlaming in de Germaanse 'Volkstumspolitik' biedt. Ten tweede wil de studie dan ook bijdragen tot het onderzoek over de nationaalsocialistische 'Volkstumspolitik', dat de focus lange tijd en terecht op de uitroeiings- en deportatiepolitiek in Oost- en Zuidoost-Europa en de gedwongen 'Germanisering' of 'Eindeutschung' van de zogenaamde 'Volksduitse' minderheden in Europa heeft gelegd. De ideologische keerzijde van deze politiek, die op bewustmaking en rasverbetering in functie van een Groot-Germaanse toekomst was gericht en voornamelijk Noord- en Noordwest-Europa betrof, bleef onderbelicht. De weinige studies die zich aan deze thematiek wijden, beperken zich bovendien grotendeels tot SS-instanties zoals *Lebensborn*, *Ahnenerbe* en het *Rasse- und Siedlungsamt* in de Scandinavische landen en Nederland. De casus Vlaanderen vormt dus ook in dit opzicht een noodzakelijke aanvulling op het onderzoek⁷. Tot slot laat de concrete vraagstelling rond het gemengde huwelijk toe om de werking van de nationaalsocialistische dicta-

tuur in bredere zin te belichten. De analyse van de huwelijkspolitiek maakt het mogelijk om de invloed van het polycratische machtssysteem op de nationaalsocialistische rassen- en volkspolitiek te reconstrueren en te illustreren hoe een gedeeld rassentheoretisch uitgangspunt onder invloed van ideologische meningsverschillen maar ook pragmatische overwegingen zoals spionagegevaar of het moreel van soldaten tot verschillende en zelfs tegenstrijdige interpretaties en beleidspistes kon leiden.

De samenstelling van het bronnenmateriaal voor deze studie werd mee bepaald door het feit dat een groot aantal bestanden geheel of gedeeltelijk verloren is gegaan, dat het resterende archiefmateriaal sterk versnipperd is, dat persoonsgebonden dossiers zoals huwelijksaanvragen in de regel enkel te vinden zijn als de naam en de geboortedatum van de aanvrager gekend zijn en dat de toegang tot bepaalde documenten nog steeds wordt bemoeilijkt door de privacywet. Gezocht werd in de eerste plaats naar bestanden en publicaties van nazi-instanties en hun regionale afdelingen die zich in het Duitse Rijk of in bezet België met de problematiek van het gemengde Germaanse huwelijk en de Germaanse 'Volkstumspolitik' bezighielden. Het *Bundesarchiv* (BArch) in Berlin-Lichterfelde leverde in dit verband het meeste materiaal op. Tot de belangrijkste bronnen behoren de SS-gerelateerde bestanden van de *Persönlicher Stab Reichsführer SS* (BArch NS 19) die de zogenaamde 'raciale, bevolkings- en Volkstums-politiek' van de SS in het 'Germaanse westen' betreffen, en van het *Rasse- und Siedlungshauptamt-SS* (BArch NS2), dat met zijn afdelingen *Ahnentafel*, *Heirats*, *Sippen*- en *Rassenamt* bevoegd was voor afstammingszaken, raskeuringen, adviezen over

7. Onder andere KATHRIN BIESECKE, *Der Lebensborn: Frauen zwischen Mythos und Macht*, [z.p.], 2009; GEORG LILIENTHAL, *Der "Lebensborn e.V." Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik*, Frankfurt am Main, 1993; ISABEL HEINEMANN, *Rasse, Siedlung, deutsches Blut: Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas*. Göttingen, 2003; MALTE GASCHÉ, *Der "Germanische Wissenschaftseinsatz" des "Ahnenerbes" der SS 1942-1945. Zwischen Vollendung der "völkischen Gemeinschaft" und dem Streben nach "Erlösung"*, Bonn, 2014. De Germaanse 'Volkstumspolitik' komt in mindere mate aan bod in studies over de *Waffen-SS* en in studies over het Europadiscours in het Derde Rijk, zoals MARK P. GINGERICH, "Waffen-SS recruitment in 'Germanic Lands', 1940-1941" in: *The Historian* Vol. 59, No. 4, 1997, p. 815-830; ROBERT GRUNERT, *Der Europagedanke westeuropäischer faschistischer Bewegungen 1940-1945*, Paderborn, 2012 en BERND WEGNER, *Hitlers politische Soldaten. Die Waffen-SS 1933-1945*, Paderborn, 2010 [1982].

de huwelijksaanvragen van SS-leden en dergelijke meer⁸. Relevante documenten met betrekking tot de Partij werden gevonden in de archiefbestanden van de *Reichspropagandaleiter der NSDAP* (BArch NS18) en de *Parteikanzlei der NSDAP* (BArch NS6). Voor voorlichtingsbrochures, verordeningen en richtlijnen van alle besproken instanties werd beroep gedaan op het ambtelijke drukwerk in de bibliotheek van het *Bundesarchiv* (BArch NSD); voor de sensibilisering van de burgerbevolking en de interne berichtgeving over de omgang met ‘*Fremdarbeiter*’ werden ook de archieven van het Propagandaministerie (BArch R55) geraadpleegd. Een aparte vermelding verdienen de persoonlijke dossiers van in België gestationeerde Duitse leden van de *Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst* (Sipo-SD) die een huwelijksaanvraag met een Vlaamse partner indienden (BArch R9361 III)⁹. Van de bevroegde regionale en lokale Duitse archiefinstellingen was vooral het *Staatsarchiv Münster* van belang, dat over een goed bewaard archief van een van de grootste DeVlag-afdelingen in het Duitse Rijk beschikt¹⁰. De nationale archiefinstellingen CegeSoma (Brussel) en NIOD (Amsterdam) leverden weinig op, wat wellicht aan oorlogsgereleerde verliezen kan worden toegeschreven alsook aan het feit dat de aanwezige relevante bestanden zich grotendeels ook in het

Bundesarchiv bevinden¹¹. Verdere archieven worden in het notenapparaat kenbaar gemaakt. Een groot deel van de gebruikte bronnen wordt voor het eerst bestudeerd.

II. Het gemengde Germaanse en Duits-Vlaamse huwelijk vanuit naziperspectief

Het huwelijk was een centraal thema in de raciale politiek van de nazi's. De opvatting dat door een huwelijk erfelijk materiaal in een volk werd binnengebracht, had tot gevolg dat de keuze van een huwelijkspartner niet als een persoonlijke aangelegenheid, maar wel als een zaak van het grootste algemene belang werd beschouwd¹². Voor de oorlog werd deze partnerkeuze in het kader van het *Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre* (1933), het *Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses* (1933), het *Gesetz zum Schutze der Erbgesundheit des deutschen Volkes* of *Ehegesundheitsgesetz* (1935) en de *Nürnberger Rassengesetze* (1935) voornamelijk met betrekking tot de gezondheid en de Arische afkomst van huwelijkspartners gereguleerd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen de contacten tussen Duitsers en buitenlanders exponentieel toenamen, zag het regime zich genoodzaakt om ook voorschriften

8. Een beperkt deel van deze bronnen is opgenomen in de bronneneditie *De SS en Nederland. Documenten uit SS-archieven 1935-1945* van N.K.C.A. In 't VELD (Den Haag, 1976), die online beschikbaar is op de volgende URLs: http://publications.niod.knaw.nl/publications/Veld_SSenNederland_01.pdf (deel I) en http://publications.niod.knaw.nl/publications/Veld_SSenNederland_02.pdf (deel II).

9. Met dank aan Robby Van Eetvelde voor inzage in deze dossiers.

10. Uit dit archief blijkt dat de Duitse afdelingen van de *Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft* als aanspreekpunt en bemiddelaar fungeerden voor Vlamingen die met een Duitser wilden huwen. De briefwisseling laat dan ook een unieke blik toe op de alledaagse praktijk. Zie ook pagina 18 en voetnoot 60.

11. De unieke collectie van bronnen die Gerlinda Swillen in het kader van haar doctoraal onderzoek over Duits-Belgische oorlogskinderen van de Tweede Wereldoorlog verzamelde en deel uitmaakt van het CegeSoma, was bij het indienen van dit artikel niet toegankelijk. Het gaat om getuigenissen en documenten die zonder twijfel ook interessante gegevens over het Vlaams-Duitse huwelijk bevatten en een belangrijke bron kunnen vormen voor verder onderzoek. Met de kennis van meer namen en geboortedata kunnen ook andere archiefbestanden zoals de registers en akten van de diensten burgerlijke stand in Duitsland en Vlaanderen worden doorzocht.

12. Onder andere: [SS-Hauptamt], *Lehrplan für die weltanschauliche Erziehung in der SS und Polizei*, [z.p.], 1943, p. 87 (BArch NSD 41/61); EGON LEUSCHNER, *Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik*, [z.p.], [z.j.], p. 37 (BArch NSD 17/6); voorlichtingsbrochure *Umgang deutscher Volksgenossen mit Ausländern* van het Propagandaministerie (Staatsarchiv Sigmaringen, AZ 89/9 T 1-2); schrijven van EDUARD DIETL van 23 december 1942 met als hoofding “*Heirat von Wehrmachtangehörigen mit Angehörigen der artverwandten germanischen Völker*” in: NSDAP-Parteikanzlei, *Verfügungen, Anordnungen, Bekanntgaben*, München, 1943, dl. 4, p. 434-436 (BArch NSD 3/9-4).

voor de omgang met zogenaamde *'Fremdvölkische'*¹³ te voorzien. Op adhoc-basis werkten verschillende instanties richtlijnen uit die zich op welbepaalde doelgroepen richtten, maar elkaar ook overlaptten. Er kwamen voorschriften voor Duitsers binnen en buiten het Rijksgedebied, voor vrouwen en mannen, voor Partijgenoten, *Wehrmacht*-soldaten en SS'ers, voor buitenlanders die al dan niet in *'fremdrassisch'* en *'artverwandt'* werden opgedeeld, voor *'wertvolle'* en *'wertlose'* vertegenwoordigers van een volk, voor krijsgesvangenen, in het Duitse Rijk tewerkgestelde buitenlanders en ga zo maar door. Deze fragmentarische, contextgebonden aanpak leidde tot een moeilijk overschouwbaar en deels tegenstrijdige regelgeving, die in de loop van de oorlog onder druk van militaire, politieke en diplomatieke belangen bovendien meer dan eens werd aangepast. Tot slot verschilden de instanties inzake huwelijkspolitiek op cruciale punten van visie, bijvoorbeeld over de vraag of alle buitenlanders over dezelfde kam moesten worden gescheurd, of de oorlogsomstandigheden een pragmatischere of net striktere ideologische aanpak vereisten en wat de gevolgen van deze politiek op lange termijn moesten zijn. Hoe op deze vragen werd geantwoord, bepaalde in belangrijke mate mee hoe tegen het Duits-Germaanse huwelijk in het

algemeen en het Duits-Vlaamse huwelijk in het bijzonder werd aangekeken.

Adolf Hitler

De instructies van de *Wehrmacht* vinden hun oorsprong bij Adolf Hitler, die de grote lijnen uitzette waarbinnen het leger zijn huwelijkspolitiek voerde. Voor de oorlog gold in het leger een algemeen verbod op het huwelijk met buitenlandse vrouwen, hoewel in hoogst uitzonderlijke gevallen verbintenissen tussen Duitse officieren en vrouwen uit 'Noordse staten' werden goedgekeurd¹⁴. Op 10 augustus 1939 – de voorbereidingen voor de inval in Polen zaten op dat moment in het laatste stadium – besliste Hitler om tot nader order geen enkele uitzondering meer toe te staan en zo elk risico op rassenvermenging tegen te gaan¹⁵. In de volgende jaren kwam hij geleidelijk op dit algemene verbod terug. De eerste versoepeling dateert van 26 januari 1942 en betrof de bezette Noordwest-Europese en Scandinavische 'volkeren' tegen wie volgens Hitler geen rassenideologische bezwaren konden worden aangevoerd¹⁶. Hij bepaalde dat *"für die Dauer des besonderen Einsatzes der Wehrmacht"* – tijdens de oorlog dus – *"gegen Eheschliessung von Wehrmachtan-*

13. Het begrip *'fremdvölkisch'* wordt in de secundaire literatuur vaak als 'vreemdrassig' of 'niet-Germaans' geïnterpreteerd (bv. SILKE SCHNEIDER, *Verbotener Umgang. Ausländer und Deutsche im Nationalsozialismus: Diskurse um Sexualität, Moral, Wissen und Strafe*. Baden-Baden: Nomos, 2010). Het begrip werd onder het naziregime echter ook in de bredere betekenis van 'niet-Duitsers' gebruikt, zoals de brochure *Nationalsozialistische Fremdvölkpolitik* illustreert: *"Im weitesten Sinne des Wortes werden unterschiedslos alle diejenigen Personen als fremdvölkisch bezeichnet, die völkisch nicht dem deutschen Volke angehören, gleichgültig, ob sie die deutsche Staatsangehörigkeit oder eine andere besitzen, ob sie in oder außerhalb Deutschlands leben, ob sie vorübergehend oder seit langem ihren Wohnsitz im Reich haben und ob sie uns rassisch verwandt oder rassisch fremd sind. Hierzu gehören also z.B. die Angehörigen eines skandinavischen Volkes als auch der Italiener, der Franzose, der Pole, der Tscheche, der Ukrainer, der Farbige, der Jude, der Zigeuner, usw. Allein diese bunte Aufzählung, die Freund und Feind, rassisch Fremde und rassisch Verwandte in gleicher Weise umfaßt, zeigt schon, wie bei aller Grundsätzlichkeit der Fremdvölkpolitik sehr voneinander abweichende Behandlungsmethoden anzuwenden sind."* (EGON LEUSCHNER, *Nationalsozialistische Fremdvölkpolitik*, p. 15) Dat een reeks verordeningen en richtlijnen over 'Fremdvölkische' bijgevolg ook voor Germanen golden, wordt in de secundaire literatuur regelmatig over het hoofd gezien en zorgde bij de Duitse bevolking tijdens de Tweede Wereldoorlog voor verwarring.

14. BERNHARD R. KRÖNER, *"Auf dem Weg zu einer, nationalsozialistischen Volksarmee". Die soziale Öffnung des Heeresoffizierkorps im Zweiten Weltkrieg*, in MARTIN BROSZAT, KLAUS-DIETMAR HENKE & HANS WOLLER (red.), *Von Stalingrad zur Währungsreform: Zur Sozialgeschichte des Umbruchs in Deutschland*, München, 1990, p. 670.

15. *Idem*. Het is niet ondenkbaar dat ook spionagegevaar in Hitlers beslissing een rol heeft gespeeld.

16. *Idem*.

gehörigen mit rassistisch verwandten Personen der germanischen Nachbarvölker Holland, Norwegen, Dänemark und Schweden an sich nichts einzuwenden ist”¹⁷. De passage in de brochure van het leger is duidelijk op deze woorden geënt, wat wil zeggen dat de selectie van “Germaanse bevolkeren” op de ‘Führer’ zelf terug te voeren is. Dat Engelse vrouwen niet in de opsomming voorkomen, is weinig verrassend, aangezien de Engelsen in de loop van de oorlog op strategische gronden steeds minder als ‘Germaans broedervolk’ werden beschouwd¹⁸. Waarom ook Vlamingen in de lijst ontbreken, is moeilijker te achterhalen. Ten eerste zijn Hitlers raciale uitspraken over België en Vlaanderen schaars. Dit kan ermee te maken hebben dat hij zich niet buitengewoon voor rassen- en huwelijkspolitiek interesseerde, zoals N.K.C.A. In ‘t Veld in een ander verband stelt¹⁹. Het kan ook zijn dat factoren als de heikele Belgische nationaliteitskwestie, de aanwezigheid van de koning in België en het belang van een stabiele Belgische staat voor de Duitse oorlogseconomie terughoudendheid vereisten of dat België in vergelijking met andere landen simpelweg geen prioriteit

voor Hitler was²⁰. Ten tweede suggereren Hitlers politieke intentieverklaringen en beslissingen met betrekking tot België dat hij Vlaanderen wel degelijk als een Germaans gebied beschouwde dat op termijn moest worden geannexeerd. Ze geven op zijn minst blijk van een “gunstig vooroordeel ten opzichte van de Vlamingen”, zoals Albert De Jonghe in zijn uitgebreid onderzoek over het politieke lot van bezet België tijdens de Tweede Wereldoorlog stelt²¹. Tijdens de invasie van het Duitse leger in het Westen gaf Hitler bijvoorbeeld te kennen dat “het woongebied van de Vlamingen” de ellende van de oorlog “omwille van politieke redenen” zoveel mogelijk gespaard moest blijven en op Vlaamse bodem geen beslissende veldslagen mochten worden uitgevochten. Enkele uren na de Belgische capitulatie op 28 mei 1940 en opnieuw op 5 juni 1940 gaf hij de instructie om Vlaamse krijgsgevangenen vrij te laten, de Waalse daarentegen naar Duitsland over te brengen. Begin juni 1940 liet hij verstaan dat Vlaanderen op termijn een *Zivilverwaltung* zou krijgen, een bestuursvorm die voor Germaanse volkeren was voorbehouden, terwijl Wallonië het verder met een militair bezet-

17. BArch NS19/2014. In een als “geheim” gekwalificeerd document van 26 januari 1942 deelde Wilhelm Keitel, hoofd van het Opperbevel van de Strijdkrachten, mee dat de bestaande huwelijksvoorschriften voor de *Wehrmacht*, die dateerden van 28 februari 1941, ten gevolge van nieuwe richtlijnen van de *Führer* werden aangepast en dat voortaan ook Nederlandse, Noorse, Deense en Zweedse vrouwen voor het huwelijk met een Duitse *Wehrmacht*-soldaat in aanmerking kwamen. Naar dit besluit van 26 januari 1942 wordt eveneens verwezen in de geheime *Anordnung* A1/42 van de Partijkanselarij (BArch NS19/2014, 24 september 1942), de *Rundbrief* 184/42 die Vlamingen en Finnen tot Germaanse volkeren verklaarde (BArch NS6/338, 26 november 1942) en het boek *Das Personenstandsrecht im Kriege* van FRANZ MASSELLER (Berlin, 1943, p. 44). In de secundaire literatuur heerst er echter verwarring over de datum. Terwijl RUDOLF ABSOLON (*Die Wehrmacht im Dritten Reich*, Boppard, 1995, p. 521) en KATHRIN BIESECKE (*Der Lebensborn...*, p. 112) de versoepelde richtlijn op 26 januari 1942 dateren, geven N.K.C.A. IN ‘T VELD (*De SS...*, p. 827, voetnoot 3) en BERNHARD R. KROENER (*Auf dem Weg...*, p. 670) respectievelijk 20 en 28 februari 1941 als datum aan.

18. De nazipropaganda, voornamelijk die van de SS, probeerde deze kunstgreep met rassenbiologische argumenten te onderbouwen. Als voorbeeld kunnen artikels met titels als *Verandering van het Engelse volkskarakter* en *Het sterven der blonden in Engeland* uit de *SS Germanische Leithefte* worden aangehaald, waarin onder meer wordt verklaard dat de “bij Dieppe gevangen genomen Engelschen [...] reeds zuiver uiterlijk in niets meer [herinneren] aan het feit dat zij tot een Germaans volk behoren.” (CegeSoma BC Ra 064)

19. N.K.C.A. IN ‘T VELD, *De SS...*, p. 1065.

20. Het land stond hoog op de agenda toen de Duitsers nog op een compromisvrede met Engeland hoopten en nagingen hoe België daarbij kon worden ingezet. Toen die hoop vervloog, verdween ook België grotendeels uit de belangstellingscurve van Hitler.

21. Hier: ALBERT DE JONGHE, “De vestiging van een burgerlijk bestuur in België en Noord-Frankrijk”, in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog* nr. 1, 1970 (8), p. 84-85. De aangehaalde voorbeelden stammen uit dit artikel en uit de volgende publicaties: JEAN STENGERS, “Hitler et les Flamands” in FRANCIS BALACE (red.), *Jours de Guerre. Les dix-huit jours*, Brussel 1990; HENRY PICKER, *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941/1942*, Stuttgart, 1965, p. 183; HENRY PICKER, *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier*. Berlin, 1999, p. 140.

tingsregime zou moeten stellen²². De bevoorrechte behandeling van de Vlamingen kwam midden juni opnieuw tot uiting toen Hitler besliste dat in België en Noord-Frankrijk, maar niet “bij de Vlamingen” het vee moest worden weggehaald en ook naar de toekomst toe een “een voorkeursbehandeling van de Vlamingen” moest worden nagestreefd. Midden juli 1940 herhaalde hij dat hij “elke mogelijke bevoordeling van de Vlamingen” wenste, daarentegen “geen enkel privilege” voor de Walen. Het is ook niet ondenkbaar dat Hitlers ervaringen tijdens de Eerste Wereldoorlog als frontsoldaat in de Vlaamse Westhoek een zekere band met Vlaanderen hadden gecreëerd. Op 4 februari 1942 liet hij zich ontvallen dat hij “liever [...] te voet naar Vlaanderen als met de fiets naar het Oosten” ging en “alleen het verstand” de blik van de Duitsers naar het Oosten richtte. Drie weken later gebruikte Hitler voor het eerst de term ‘gouw’ voor Vlaanderen en liet hij geen twijfel over een toekomstige aanhechting bij het Rijk bestaan. Op 12 juli 1944 ten slotte verving hij het militaire bestuur in België door een burgerlijk bestuur en gingen de concrete voorbereidingen voor de splitsing van het land van start.

Twee uitspraken van Hitler zouden evenwel kunnen aangeven waarom hij de Vlamingen oorspronkelijk niet tot de Germaanse buurvolkere rekende. Tijdens een zogenaamd ‘tafelgesprek’ op 20 juli 1942 deelde Hitler zijn disgenoten mee dat hij tijdens de Eerste Wereldoorlog “im Norden Frankreichs, in Flandern, Ypern und so weiter” een

bevolking had meegemaakt die er naar Duitse maatstaven “denkbar schlecht” had uitgezien²³. Hij voegde er meteen aan toe dat bij de jeugd nog “zum Teil beste Auslese” te vinden was en Engelse en Duitse soldaten het nodige “Aufnungswerk” hadden verricht. Desalniettemin maakt Hitlers uitspraak duidelijk dat de Vlamingen er volgens hem enkele decennia eerder op raciaal vlak nog bedenklijk aan toe waren geweest. Een tweede aanwijzing vinden we terug in een nota van 21 juni 1941 over de kinderen van Duitse soldaten in bezet gebied. Met het oog op “die Erhaltung und Förderung rassisch wertvollen germanischen Erbgutes” werkte Hitler in eerste instantie enkel een regeling voor Noorwegen en Nederland uit²⁴. Op de vraag of er ook voor België en Frankrijk voorzorgsmaatregelen moesten worden genomen, antwoordde hij dat het hier een rassenpolitieke kwestie betrof waarbij “germanische Kinder” moesten worden beschermd en voor “Franzosen” geen enkele interesse bestond²⁵. Beide uitspraken suggereren dat Hitler de Romaanse invloed op Vlaanderen – niet enkel cultureel, maar ook raciaal en ondanks het gepresteerde “Aufnungswerk” – anno 1941 nog steeds als een reden beschouwde om het gebied apart te plaatsen.

Welke de redenen voor het voorbehoud ook waren, tien maanden later deden ze blijkbaar niet meer ter zake. Op 26 november 1942 verspreidde de Partijkanselierij het besluit van de ‘Führer’ om ook Finse en Vlaamse vrouwen in het rijtje van uitzonderingen op het algemene verbod op te

22. In 1943 worden de Walen als (geromaniseerde) Germanen erkend, wat ertoe zal leiden dat ook voor hen een aanhechting als ‘rijksgouw’ wordt voorzien. De casus Wallonië kan in het bestek van dit artikel niet verder worden uitgewerkt. Voor verdere lectuur, zie onder andere: ALBERT DE JONGHE, *De vestiging van...*, p. 92-94; GASCHÉ, *Der “Germanische Wissenschaftseinsatz”...*, p. 131-138 en MARNIX BEYEN, “Eine lateinische Vorhut mit germanischen Zügen”, in: BURKHARD DIETZ, HELMUT GABEL & ULRICH TIEDAU (red.), *Griff nach dem Westen. Die ‘Westforschung’ der völkisch-nationalen Wissenschaften zum nordwesteuropäischen Raum (1919-1960)*, deel 1, 2003, p. 351-381. Zie ook: instructie van het Volkspolitische Amt van het Deutsche Arbeitsfront aan het Hauptschulungsamt der NSDAP van 28 juli 1943 dat in overeenstemming met Himmlers richtlijn een reeks volkeren waaronder de Walen als Germaans moet worden beschouwd (Institut für Zeitgeschichte, NO1659).

23. PICKER, *Hitlers Tischgespräche ...* (1999), p. 639.

24. Nota uit de Rijkskanselierij van 27 juni 1941 met de hoofding “Der Führer hat entschieden”, geciteerd in GEORG LILIENTHAL, *Der “Lebensborn e.V.”...*, p. 163. Deze beperking tot Noorwegen en Nederland wordt bevestigd in de door Hitler uitgevaardigde “Verordnung über die Betreuung von Kindern deutscher Wehrmachtangehöriger in den besetzten Gebieten”, die enkel kinderen betrof die “von deutschen Wehrmachtangehörigen erzeugt und von Norwegerinnen oder Niederländerinnen geboren sind” (in *idem*, p. 164).

25. Nota uit de Rijkskanselierij van 27 juni 1941 met de hoofding “Der Führer hat entschieden”, geciteerd in *idem*, p. 163.

nemen. Het document maakt in opvallend algemene bewoordingen en dus zonder enig voorbehoud bekend dat *“von jetzt ab auch die Finnen und die flämischen Volksgruppen unter den Begriff der rassistisch verwandten germanischen Nachbarvölker fallen”*²⁶. De timing viel al dan niet toevallig samen met besprekingen over de geschikte timing voor de invoering van een burgerlijk bestuur in België, over de doeltreffendheid van een scheiding tussen Vlaanderen van Wallonië en een eventuele aansluiting van Vlaanderen bij Nederland²⁷. Het feit dat de Vlamingen samen met de Finnen als Germaans werden erkend, is interessant gezien de hoogst ambivalente status van Finland vanuit het nazi-Duitse perspectief op raciaal en politiek vlak²⁸. Met uitzondering van de Zweedstalige minderheid kon de Finse bevolking binnen de nationaalsocialistische logica enkel vanuit een cultureel oogpunt of door een weinig overtuigende historische verwijzing naar het Indo-Germaanse verleden als Germaans worden gedefinieerd²⁹. Bovendien was Hitler in april 1942 nog van mening dat Finland beter een bondgenoot en buffer tegen Rusland was dan een toekomstig onderdeel van het Groot-Germaanse Rijk³⁰. Hoewel de situatie van Vlaanderen anders lag, zou de gezamenlijke vermelding kunnen betekenen dat het voor Hitler twee randgebieden van het Germaanse Rijk betrof die niet probleemloos tot het Germaanse volk konden worden gerekend. Op 26 november 1942 kwamen de Vlamingen

door Hitlers besluit hoe dan ook op gelijke voet met andere Germaanse volkeren te staan.

De Wehrmacht

Dat de Vlamingen in de *Wehrmacht*-brochure van 1943 als een aparte categorie met bijkomende voorwaarden worden genoemd, kan dus niet aan Hitlers besluit worden gelinkt. Wellicht hadden deze voorwaarden ook minder te maken met de Vlamingen *an sich* dan met de algemene ontradingsspolitiek die het leger inzake het huwelijk voerde. De legertop was niet opgezet met de uitzonderingen die Hitler had toegestaan, wat onder meer blijkt uit de verscherpende maatregelen die bevelhebbers in de bezette gebieden namen. Een sprekend voorbeeld is generaal-kolonel Eduard Dietl, die op 23 december 1942 een *“sehr ernste[] Mahnung an die Vorgesetzten aller Dienstgrade und besonders an die Kompaniechefs als verantwortliche Führer und Erzieher der ihnen anvertrauten Soldaten”* rondstuurde waarin hij op de schadelijke gevolgen van Germaans-Duitse huwelijken wees. De praktijk zou volgens hem uitwijzen dat vrouwen die zich met de Duitse bezetter inlieten op weinige uitzonderingen na *“recht geringwertige Vertreterinnen der Nachbarvölker”* waren *“die kaum noch artverwandt zu nennen sind”*: *“Vom Mädchen mit stark ostischem Einschlag bis zur häßlichen und schlecht gewachsenen ‘Braut’”*, kortom *“fast nur*

26. BArch NS6/338. Dat er over “volksgroepen” in het meervoud wordt gesproken, kan worden verklaard door het feit dat hier niet enkel Belgische, maar ook Noord-Franse Vlamingen worden bedoeld. Met dank aan Winfried Dolderer voor deze opmerking.

27. ALBERT DE JONGHE, *De vestiging van...*, p. 87-88. Hitler heeft de mogelijkheid van een Groot-Nederlandse oplossing maar kort overwogen.

28. De standpunten van het naziregime en in het bijzonder van de SS tegenover de Finnen wordt besproken in: GASCHÉ, *Der “Germanische Wissenschaftseinsatz”...*, p. 145-151.

29. Het teruggrijpen naar een gedeeld Indo-Germaans verleden maakte heel Europa, incl. de Romaanse en Slavische bevolking, tot Germaans gebied, wat niet spoorde met het nazibeleid. In december 1941 liet Himmler de betekenis van het begrip ‘artverwandt’, dat op het Indo-Germaanse verleden stoelde, daarom aanpassen: *“Der Chef der Sicherheitspolizei und des SD [Sicherheitsdienstes] sowie der Chef des Rasse- und Siedlungshauptamtes-SS haben die Anordnung mitgezeichnet. Der wachsende Einsatz von fremdvölkischen Arbeitern und die Notwendigkeit einer begrifflichen Trennung der Arbeitskräfte aus den germanischen Völkern von denen aus slawischen u.a. Völkern machen die Unterteilung der bisherigen Bezeichnung ‘artverwandtes Blut’ dringend erforderlich, zu dem die Russen ebenso gehören wie die Norweger. Das Rassenpolitische Amt der NSDAP wird eine gleichlautende Anordnung für die Partei nach Unterzeichnung der beigefügten Anordnung durch Reichsführer-SS herausgeben.”* (BArch NS19/3680)

30. HENRY PICKER, *Hitlers Tischgespräche... (1999)*, p. 269. De uitspraak dateert van 5 april 1942 toen Hitler de Finnen nog niet tot Germaans volk had verklaard.

rassisches Treibholz [...], das als angehende deutsche Mutter unmöglich ist". Volgens Dietl moesten soldaten bovendien beseffen dat *"auch die große Liebe niemals die Unterschiede überbrücken kann, die nun einmal zwischen Angehörigen verschiedener Völker bestehen"*. Ook de beste vertegenwoordigster van het Germaanse type was immers niet in een Duitse familie groot geworden, wist weinig van de Duitse geschiedenis en kende evenmin de zeden en gebruiken die de Duitse cultuur schraagden. Ze was niet vertrouwd met Duitse kinder- en Heimatliederen, zou het Duits nooit beheersen als een moedertaal en ondanks de beste bedoelingen een vreemde blijven in de Duitse 'stam'. Duitse soldaten moest daarom des te meer worden duidelijk gemaakt dat in de *Heimat* *"Hunderttausende frischer deutscher Mädels und leider auch zahlreiche junge Kriegerwitwen"* op hen wachtten³¹.

Dat Dietl geen *Einzelgänger* was, bewijst het feit dat zijn visie op 26 februari 1943 door Wilhelm Keitel, het hoofd van het Opperbevel van de Strijdkrachten, werd gesteund. In een geheime nota probeerde deze de door Hitler opgelegde uitzonderingsmaatregel met het striktere standpunt van de legertop te verzoenen door te stellen dat Germaans-Duitse huwelijksaanvragen *"zwar nicht verboten, jedoch auch nicht erwünscht sind"*³². Ook in zijn verordeningen en omzendbrieven bevestigde de legertop steeds opnieuw dat een huwelijk met een buitenlandse vrouw enkel kon worden goedgekeurd als de eigen natie, dus Duitsland, daar baat bij had³³. Het lijdt geen twijfel dat het leger niet de Germaanse verbondenheid, maar wel de militaire veiligheid van Duitsland en de biologische bescherming van de eigen natie als zijn eerste prioriteit beschouwde.

Het *Richtheft* voor Duitse soldaten en officieren had kennelijk tot doel deze logica te ondersteunen. De tekst voert militairen uitgebreid voor ogen met welke gevaren en nadelen een verbintenis met een niet-Duitse vrouw verbonden was. Aanleiding of extra stimulans voor de brochure kan een geheime verordening van de Partijkanselarij zijn geweest, die in september 1942 verontrust had vastgesteld dat het aantal huwelijken van Duitse soldaten met Germaanse vrouwen sinds Hitlers eerste uitzonderingsmaatregel aanzienlijk was toegenomen. De meeste van deze huwelijken zouden niet op *"eine[r] wirklich tiefgehende[n] innere[n] Verbundenheit"* berusten, maar wel *"auf sexuellen Trieben"* en de daaruit resulterende *"Notstand"* van een zwangerschap. De Partijkanselarij had bijgevolg een strengere controle van de Germaanse bruiden aangekondigd en aangedrongen op een sterker opvoedkundig optreden van het leger om verdere ongewenste verbintenissen met *"rassisch geringwertigen oder aus anderen Gründen unerfreulichen Ausländerinnen"* te vermijden³⁴. De ontradende teneur van de kort daarna gepubliceerde brochure en de terughoudendheid ten opzichte van Vlaamse en Finse vrouwen sluiten hier naadloos bij aan.

De NSDAP

De opvatting dat huwelijkspartners binnen het 'eigen' volk moesten worden gezocht, ontleende Eduard Dietl aan de NSDAP, die zonder twijfel het meest principieel was wat de 'reinheid van het Duitse bloed' betrof. Alleen al de intentie om met een buitenlandse te trouwen, moest volgens de Partij als *"eine Nichtachtung des deutschen Mädchens"* worden beschouwd:

31. In NSDAP-Parteikanzlei, *Verfügungen...*, dl. 4, p. 434-436.

32. In *idem*, p. 433.

33. Onder andere de omzendbrief met als onderwerp *"Eheschließung von Angehörigen der Wehrmacht mit Frauen, die nicht die deutsche Staatsangehörigkeit besitzen"* van 16 april 1943, in FRANZ MASSFELLER, *Das Personenstandsrecht...*, p. 72.

34. BArch NS19/2014. Verordening van de Partijkanselarij van 24 september 1942 betreffende *"Heirat von Wehrmacht-angehörigen mit Holländern, Norwegerinnen, Däninnen und Schwedinnen"*. Dat Hitler twee maanden later Finse en Vlaamse vrouwen als huwelijkskandidaten toelaat, is tegen deze achtergrond verrassend en kan op pragmatische overwegingen wijzen. Volgens KATHRIN BIESECKE kwam deze versoepeling er onder druk van de Noorse nazigezinde zijde, die had aangeklaagd dat Noorse vrouwen *"gut genug sind, um die Geliebte eines Deutschen, nicht aber um dessen Ehefrau zu werden"* (*Der Lebensborn...*, p. 112).

“Wenn du stolz darauf bist, ein Deutscher zu sein, dann sei aber auch stolz darauf, ein deutsches Mädchen zur Frau zu haben, damit deine Kinder ebenso stolz sein können, von deutschen Eltern geboren zu sein”³⁵.

Achter deze morele bewoordingen verborgen zich zowel raciale als ideologische bezwaren tegen een niet-Duitse huwelijkspartner. Op raciaal vlak wilde de Partij enerzijds vermijden dat het Duitse volk door minderwaardig buitenlands bloed zou worden aangetast, anderzijds echter ook voorkomen dat andere volkeren door superieur Duits bloed werden versterkt. Voor Duitsers die zich buiten het Rijksgebied bevonden, werden seksuele contacten met niet-Duitsers daarom des te meer als *“höchst unerwünscht”* beschouwd. Of het om Noorse, Russische, Griekse, Italiaanse, Nederlandse of Belgische vrouwen ging, maakte daarbij geen verschil. Voor de Partij was de Germaanse afkomst in deze context niet relevant. Kinderen die door Duitse soldaten in bevriend of bezet gebied werden verwekt, vormden per definitie een verlies en konden op termijn zelfs een potentieel gevaar voor Duitsland zijn: *“denn unsere Kinder und Enkel werden diese Blutsauf-frischung einmal teuer zu bezahlen haben. [...] Wir haben nicht die geringste Veranlassung, kostbarstes Gut den Fremdvölkischen zu schenken”³⁶.*

Een van de voorstellen die binnen de Partij circuleerden om de *‘Aufordnung’* van andere landen tegen te gaan, was om buiten het Rijksgebied sensibiliseringscampagnes rond voorbehoedsmiddelen te voeren en binnen Duitsland geboortes aan te moedigen³⁷. Daarnaast werden soldaten van wie een huwelijksaanvraag met een buitenlandse vrouw werd afgewezen met verplicht verlof naar Duitsland gestuurd in de hoop dat de vergelijking met Duitse vrouwen en meisjes en een tactvol aangebrachte scholing inzake rassenkwesties de aanvrager tot inkeer zouden brengen³⁸.

Het ideologische bezwaar tegen een gemengd huwelijk kwam voort uit de opvatting dat het huwelijk niet alleen *“die biologische Keimzelle des Volkes”*, maar ook *“die Hüterin deutscher Art, deutscher Gesittung und deutschen Brauchtums”* werd gezien, een redenering die Dietl in zijn omzendbrief overnam³⁹. Zelfs als een buitenlandse vrouw aan de raciale maatstaven voldeed, zou ze volgens de Partij nog steeds niet geschikt zijn om haar kinderen een ‘Duitse’ opvoeding te geven. Toch werd er een achterpoortje gecreëerd voor vrouwen die als een rassenbiologische verrijking – *“einen erwünschten Bevölkerungszuwachs”* – voor het Duitse volk werden gezien. In lijn met Hans F. K. Günthers rassentheorie, die stipuleerde dat ‘superieur’ buitenlands bloed nodig was om

35. EGON LEUSCHNER, *Nationaalsocialistische Fremdvolkpolitik*, p. 37f. Leuschner was binnen het *Rassenpolitische Amt der NSDAP* verantwoordelijk voor nationale voorlichting (*Reichsschulungsbeauftragter*). De tekst werd eveneens als *Tornisterschrift* (i.e. handzame lectuur die soldaten in hun ransel konden meenemen) uitgegeven door het *Allgemeine Wehrmachtamt, Abt. Inland* van het OKW, dat ook de brochure over de omgang met buitenlandse vrouwen had gepubliceerd. Ze kreeg de ondertitel *Der deutsche Mensch und die Fremdvölkischen* mee, werd enkel voor gebruik binnen het leger toegelaten en vermeldde uitdrukkelijk de betrokkenheid van het *Rassenpolitische Amt der NSDAP*.

36. BArch NS18/528. Nota van Walter Tießler betreffende *“Geschlechtlicher Umgang von Reichsdeutschen, hier insbesondere von Parteigenossen, mit Fremdvölkischen”*, gedateerd op 5 augustus 1942. Tießler leidde een afdeling binnen de *Reichspropagandaleitung der NSDAP*, was hoofd van de propaganda-afdeling binnen de Partijkanselarij en verbindingsofficier tussen deze laatste (Martin Bormann) en het propagandaministerie (Joseph Goebbels). Zoals onder meer de aangehaalde nota toont, vertegenwoordigde Tießler de harde lijn. In juli 1941 had hij reeds voorgesteld om voor geslachtsverkeer tussen *“deutschblütige”* vrouwen en *“fremdvölkische”* mannen de doodstraf in te voeren. Cf. PETER LONGERICH, *Hitlers Stellvertreter. Führung der Partei und Kontrolle des Staatsapparates durch den Stab Heß und die Partei-Kanzlei Bormann*, München, 1992, p. 127.

37. BArch NS18/528. Nota van Walter Tießler betreffende *“Geschlechtlicher Umgang von Reichsdeutschen, hier insbesondere von Parteigenossen, mit Fremdvölkischen”*, gedateerd op 5 augustus 1942.

38. BArch NS19/2014, *Anordnung A 1/42*, 24 maart 1943.

39. EGON LEUSCHNER, *Nationaalsocialistische Fremdvolkpolitik* p. 36f (BArch NSD17/6).

het Duitse volk in stand te houden en biologisch te versterken⁴⁰, argumenteerde de Partij dat geschikt bevonden buitenlandse vrouwen de mogelijkheid moesten krijgen om door middel van een geestelijke 'Umvolkung' een "Duitse van buitenlandse afkomst" te worden⁴¹. Van een gemengd huwelijk was in dit geval niet langer sprake zodat de Partij haar Duits-nationalistische houding door deze uitzonderlijke regeling niet compromitteerde: "Das bedeutet praktisch, daß der Betreffende gar keine Fremdvölkische mehr heiratet, sondern eine Deutsche fremdvölkischer Herkunft." In dit scenario speelde de afkomst van de buitenlandse partner wel een rol. Terwijl 'rasvreemden' zoals Joden en zwarten werden afgekeurd en van 'stamvreemde'⁴² volkeren als het Franse en het Poolse slechts een minderheid voor de procedure in aanmerking kwam, werden Germaanse volkeren principieel als 'omvolkbaar' beschouwd⁴³.

Wie de Partij precies als Germaans beschouwde, staat te lezen in de brochure *Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik* van het *Rassenpolitisches Amt der NSDAP*, een instantie die verantwoordelijk was voor de rassenpolitieke scholing en propaganda in Duitsland. Het boekje, dat "nur für den Dienst-

gebrauch" was bedoeld, licht toe welke houding de Partij op rassenpolitiek gebied ten opzichte van andere nationaliteiten innam. In de rubriek *Nordische Völker* valt op dat ook hier enkel Nederlanders, Noren, Denen en Zweden worden vermeld⁴⁴. Weliswaar wordt door de toevoeging van "enz." aangegeven dat de lijst niet exhaustief is, zodat niet kan worden uitgesloten dat Vlaanderen eveneens tot deze categorie werd gerekend. Toch vinden we België onder het titeltje *Franzosen* terug waar geargumenteed wordt dat Frankrijk in verontrustende mate aan rassenvermenging ten prooi was gevallen, in Noord-Frankrijk en België daarentegen "Reste germanischer Volksstämme" zouden leven "die weniger der Vermischung ausgesetzt blieben und daher als umvolkbar gelten können"⁴⁵. Deze formulering doet vermoeden dat de NSDAP de Vlamingen als een oorspronkelijk Germaanse volksgroep zag die niet aan rassenvermenging was ontsnapt, maar nog niet verloren moest worden gewaand.

Dat de Partij de Vlamingen apart plaatste, suggereert ook een *Vertrauliche Information* over het "huwelijk tussen Duitse Wehrmachtsoldaten en vrouwen uit Noordse staten" van 11 juni 1943⁴⁶.

40. Günthers rassenleer, waarop de nazirassentheorie in grote mate steunde, schreef voor dat "die eigentliche Deutschheit" enkel kon worden gered als het aandeel van het 'Noordse ras' in het Duitse volk, dat in de loop der eeuwen gestaag zou zijn afgenomen en nog maximaal op 50 procent werd geschat, opnieuw zou worden verhoogd. Het naziregime, in het bijzonder de SS, hoopte deze "Höherentwicklung der nordischen Rasse" of "Aufnordung" met behulp van een 'rasbewuste' huwelijks- en geboortenpolitiek te bereiken. (o.a. SS-Hauptamt, *Rassenpolitik*, [z.J.], p. 65)

41. EGON LEUSCHNER, *Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik*, p. 37. Het begrip 'Umvolkung' werd in het nazidiscours gebruikt om een langdurig en diepgaand geestelijk en emotioneel proces aan te duiden dat voor het huwelijk moest worden voltooid om "das geistig-seelische Hineinwachsen in ein anderes Volk, das innerliche Aufgehen in einem neuen Volkstum" te bereiken. (EGON LEUSCHNER, *Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik*, p. 21)

42. Volgens de nazirassentheorie waren volkeren 'rassengleich' als ze dezelfde rasbestanddelen deelden (i.e. het merendeel van de Europese volkeren). Deze 'rassengleiche' volkeren waren vanuit het nazi-Duitse standpunt ook 'stammesgleich' als het Noordse rassenbestanddeel overheerste (i.e. alle Germaanse volkeren). 'Stammesfremd' waren volkeren bij wie het Noordse rassenbestanddeel aanwezig was, maar niet de kern van het volk vormde (vb. Slavische en Romaanse volkeren). Volkeren die een andere raciale samenstelling hadden, werden 'rasenfremd' genoemd (vb. Joden en zwarten). Cf. EGON LEUSCHNER, *Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik*, p. 15f.

43. Terwijl alle 'stamgelijke' volkeren principieel als 'omvolkbaar' werden beschouwd, kwamen van 'stamvreemde' volkeren uitsluitend geselecteerde individuen of minderheden in aanmerking die aan welbepaalde raciale voorwaarden voldeden. 'Rasvreemde' volkeren zouden per definitie enkel in staat zijn te 'assimileren', wat binnen het naziferentiekader als een bedreiging werd gezien: "Umvolkungsvorgänge beeinträchtigen nicht die biologische Substanz des Volkes, können sogar bei sorgfältiger rassischer Auslese der einzuvoenkenden Personen eine rassische Bereicherung sein. Assimilation dagegen zerstört die rassische Einheit und führt zum Untergang des Volkes." (EGON LEUSCHNER, *Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik*, p. 24)

De antisemitische propaganda maakte van deze redenering gebruik om ook de geassimileerde Joden in Duitsland als een bedreiging voor het Duitse volk voor te stellen.

44. Het begrip 'Noords' wordt hier als synoniem voor 'Germaans' gebruikt.

45. EGON LEUSCHNER, *Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik*, p. 32.

46. In NSDAP-Parteikanzlei, *Verfügungen...*, dl. 4, p. 433. Eigen vertaling.

Aangezien Germaans-Duitse huwelijken binnen het leger nog steeds werden toegestaan, verplichtte de Partijkanselarij Duitse legersoldaten om hun bruid naar het Duitse Rijksgedebied over te brengen en ervoor te zorgen dat ze daar ook zou blijven. Deze maatregel moest een “zo snel en volledig mogelijke Eindeutschung” van de Germaanse bruid mogelijk maken en garanderen dat haar nakomelingen niet aan de Duitse *Volksgemeinschaft* verloren zouden gaan. Hoewel Hitler de Vlamingen al meer dan een half jaar als Germanen had erkend, was de richtlijn enkel van toepassing op Nederland, Noorwegen, Denemarken en zelfs Finland⁴⁷.

Samengevat was de huwelijkspolitiek van de NSDAP enerzijds op de biologische versterking van het eigen Duitse volk en anderzijds tegen de zogenaamde ‘*Aufnordung*’ of ‘rasverbetering’ van andere – zelfs Germaanse – gebieden gericht. De principiële afwijzing van het gemengde huwelijk had voor alle Germanen en dus ook voor Vlamingen repercussies. Het anekdotische voorbeeld van een Vlaams-Duits koppel in Schwaben van wie de huwelijksaanvraag in 1943 door het plaatselijke *Rassenpolitische Amt der NSDAP* werd afgekeurd, ligt volledig in de lijn van de Duits-nationalistische houding van de Partij⁴⁸.

Bovendien suggereren de aangehaalde uitspraken en maatregelen dat de kansen van Vlamingen op ‘*Umvolkung*’ of ‘*Eindeutschung*’ lager lagen dan bij andere Germanen – althans op papier, want men dient steeds in gedachten te houden dat wat ideologisch wenselijk werd geacht, niet per definitie overeenstemde met de praktijk⁴⁹.

Heinrich Himmlers SS

De visie van de Partij strookte in geen geval met de opvattingen van Hitler en SS-Rijksleider Himmler, die de ‘*Aufnordung*’ van de Germaanse landen respectievelijk wenselijk achtte of zelfs nadrukkelijk nastreefde. Terwijl Vlaamse huwelijkskandidaten bij de NSDAP weinig kans maakten, zag de situatie er in de geledingen van de SS dan ook volledig anders uit. Himmler had van Hitler de toestemming gekregen een eigen koers te varen inzake huwelijkspolitiek. De SS-Rijksleider, die fel gekant was tegen de standpunten van de Partij en het leger⁵⁰ was van mening dat Duitsers en Germaanse partners niet slechts bij wijze van uitzondering, maar principieel moesten kunnen trouwen. Hij achtte het onzinnig dat de ene instantie de opdracht kreeg “*de zonen en mannen van deze landen te recruter en om te vechten en te*

47. Dat Zweden niet wordt genoemd, heeft waarschijnlijk met de neutraliteit van het land te maken. Dat Vlaanderen ontbreekt, neemt niet weg dat verschillende Vlaamse vrouwen uit eigen beweging naar het Duitse Rijk trokken in de hoop er met de Duitse vader van hun kind te kunnen huwen of zelfs postuum het huwelijk met een gesneuvelde *Wehrmacht*-soldaat te laten voltrekken, zoals onder meer blijkt uit de interviews die Gerlinda Swillen met uit Duits-Belgische relaties geboren oorlogskinderen voerde. (GERLINDA SWILLEN, *Koekoekskind: door de vijand verwekt (1940-1945)*, Antwerpen, 2009, p. 121-124; zie ook GERLINDA SWILLEN, *De wieg van WOII. Oorlogskinderen op de as Brussel-Berlijn*, Brussel, 2016).

48. Himmler verwijst in een brief aan Martin Bormann van 14 oktober 1943 naar een bijlage met meer details over dit voorval, die helaas niet in nationale archieven zoals het Duitse *Bundesarchiv*, het Belgische *CegeSoma* en het Nederlandse *NIOD* kon worden teruggevonden. Ook het zeer fragmentarisch overgeleverde archief van de Partijleiding in Schwaben, dat in het *Staatsarchiv Augsburg* bewaard wordt, bevat geen documenten van het betreffende *Rassenpolitische Amt*. De brief zelf is opgenomen in de bronneneditie van N.K.C.A. IN 'T VELD, *De SS...*, p. 1223, nr. 469.

49. Studies over het ‘Derde Rijk’ hebben aangetoond dat er op veel domeinen een kloof tussen intentie en uitvoering bestond en onophoudelijk tussen ideologische principes, strategische belangen en ongewenste realiteiten werd geschipperd. Pionierswerk op dit gebied leverde HANS DIETER SCHÄFER in 1981 met het boek *Das gespaltene Bewußtsein. Über deutsche Kultur und Lebenswirklichkeit 1933–1945* (München, Wien). Op het gebied van de *Volkstumspolitik* documenteert onder meer ANDREAS STRIPPEL de discrepantie tussen theoretische eisen en hun vertaling naar de praktijk in *NS-Volkstumspolitik und die Neuordnung Europas. Rassenpolitische Selektion der Einwandererzentralstelle des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD 1939–1945* (Paderborn, München, Wien, 2011). Het politieke en ambtelijke discours kan bijgevolg niet zonder meer met de realiteit van het dagelijkse leven worden gelijkgeschakeld.

50. Cf. nota van Himmler van 17 juni 1943: “*Ich habe dem Führer am 17.6.1943 über den Befehl des Generalobersten Dietl über die Heirat von Wehrmichtsangehörigen mit Angehörigen der artverwandten germanischen Völker und über die ungeheuer schädlichen Auswirkungen dieses Befehls Vortrag gehalten.*” In N.K.C.A. IN 'T VELD, *De SS...*, p. 1064, nr. 405.

sterven”, terwijl andere de bevoegdheid hadden om “elke verdere verbintenis met deze volkeren af te wijzen”⁵¹. “Wünscht man einesteils”, argumenteerde hij op 4 oktober 1943 in een brief aan Hitlers rechterhand Martin Bormann,

“dass der Reichsführer-SS Flamen, Niederländer und andere Germanen zum Kämpfen und Sterben für das Grossgermanische Reich heranbringt und sie für diesen Fall als gleichberechtigt erklärt, dann kann man die Ehe von Deutschen mit den Schwestern und Töchtern dieser Germanen bzw. von deutschen Mädchen mit Angehörigen dieser germanischen Völker nicht verbieten. Oder man steht auf dem Standpunkt, diese Ehen sind grundsätzlich zu verbieten, dann müssen wir auch so anständig sein, den germanischen Freiwilligen zu sagen: ‘Geht nach Hause, wir erachten Euch als minderwertig’”.

Dit betekent niet dat elk Duits-Germaans huwelijk mocht worden goedgekeurd. Conform het elite-denken van de SS preciseerde Himmler dat enkel “rassisch wertvolle” vertegenwoordigers van een Germaans volk als geschikte huwelijkspartner werden aanvaard:

“Auf einem völlig anderen Blatt steht die Frage, mit wem die Heirat genehmigt wird. Genau wie wir rassisch wertvolle und rassisch wertlose deutsche Männer und Mädchen haben, gibt es rassisch wertvolle und rassisch wertlose Angehörige anderer germanischer Völker”.

Toch keurde de SS-Rijksleider in de praktijk ook dossiers goed die door zijn medewerkers op basis van deze elitaire logica werden afgewezen. Hij redeneerde dat de oorlogsomstandigheden een andere aanpak vergden en dekte zich in door aan de huwelijksstoelating toe te voegen dat het

huwelijk “op eigen verantwoordelijkheid” van de aanvragers diende te gebeuren, zoals hier met betrekking tot een Duits-Nederlands paar:

“Im Frieden hätte ich diese Heirat nie zugegeben. Man braucht sich die beiden nur nebeneinander ansehen [sic]. Jetzt im Kriege habe ich das getan, da der Mann sicherlich bald wieder ins Feld kommt und wir ja bekanntlich von keinem unserer Männer wissen, ob sie noch einmal zurückkommen. Andererseits wäre es für den Mann, wenn ich ihm die Heirat mit dem Mädchen versage, schwer, in den wenigen Wochen, in denen er in den meisten Fällen zu Hause ist, eine andere Braut zu finden. [...] [Den Antragsteller] bitte ich Sie, sich noch einmal zu bestellen und ihm klar mitzuteilen, dass ich nur im Kriege und unter schwersten Bedenken auf seine eigene Verantwortung diese Verbindung genehmigt habe”⁵².

Deze aanpak leidde tot de opmerkelijke situatie dat de instantie die zich erop beroemde een raciale elite voort te brengen in de praktijk pragmatische handelde dan het leger en de Partij. Binnen de eigen geleding bleef Himmlers werkwijze dan ook niet onbesproken. De *Höhere SS- und Polizeiführer* in Nederland, Hanns Albin Rauter, drong er bij Himmler op aan om Germaanse huwelijkspartners enkel toe te laten als ze “zowel raciaal alsook genetisch [erbbiologisch] boven het rijksgemiddelde” stonden: “Es besteht kein Grund, Menschen gleichen Schlages aus anderen Völkern zusätzlich ins deutsche Volk hereinzubekommen”⁵³. Rauter koppelde daarmee terug naar het door Himmler uitgevaardigde *Verlovings- en huwelijksverordening* van 31 december 1931, die SS-mannen verplichtte een “gezonde, genetisch gezonde, raciaal minstens gelijkwaardige”, ja zelfs “raciaal waardevollere” vrouw te huwen aangezien “teelt niet behoud, maar verbetering

51. In N.K.C.A. IN 't VELD, *De SS...*, p. 1223, nr. 496. Brief van Himmler aan Bormann van 4 oktober 1943. De volgende citaten zijn *idem*.

52. In N.K.C.A. IN 't VELD, *De SS...*, p. 984, nr. 350. Brief van Himmler aan Rauter van 6 maart 1943.

53. *Idem*, p. 827 (inleiding).

van *het ras*” betekende⁵⁴. Himmlers correspondentie maakt echter duidelijk dat hij bij zijn standpunt bleef en zijn oordeel in oorlogstijd niet enkel op raciale principes, maar ook op het moreel van zijn mannen, het tekort aan Germaanse rekruten (“*die Menschennot der kommenden Monate wird uns zwingen, auf dieses Menschenreservoir zurückzugreifen*”) en de noodzaak stoelde om bij de Germaanse volkeren een gunstig klimaat ten opzichte van Duitsland te scheppen (“*da sonst ein durch nichts zu überbrückender innerer Bruch in den germanischen Verbänden auftritt*”)⁵⁵.

Concrete huwelijksverzoeken van Vlaams-Duitse koppels bevestigden dat Duitse mannen die “*op raciaal vlak waardevoller*” werden bevonden dan hun Vlaamse toekomstige bruid toch de toelating kregen met haar te trouwen⁵⁶. Een voorbeeld is Marcel Z., die volgens zijn dossier “*voornamelijk Noordse raselementen met Faalse inslag*” bezat, terwijl zijn Vlaamse bruid als een “*nog evenwichtige Mischling met Noordse, Westische en Ostische raselementen*” werd beschouwd. De verwijzing naar rasonzuiverheid zit niet alleen in het begrip ‘*Mischling*’ en adjectieven als ‘*Westisch*’ en ‘*Ostisch*’ (volgens de nazi-ideologie twee ‘vreemdrassige’ componenten) vervat, maar ook in afzwakkende bijwoorden zoals ‘*nog*’. Walter H. bijvoorbeeld, die zelf als “*evenwichtig*” werd beoordeeld, kreeg toestemming om met een Vlaamse te huwen die “*nog net evenwichtig*” zou zijn en van wie de moeder als “*amper*”, de broer als “*weinig evenwichtig*” werden bestempeld⁵⁷.

Met betrekking tot Vlaanderen demonstreert ook Himmlers eerder geciteerde brief aan Bormann dat de SS-Rijksleider “*Flamen, Niederländer und andere Germanen*” in de context van het huwelijk op gelijke hoogte plaatste. De aanleiding van dit schrijven was overigens de eerder vermelde afkeuring van een Vlaams-Duits huwelijk door een lokale instantie van de partij. Himmler was bijzonder ontstemd over “*das Verbot, dass ein männlicher germanischer Ausländer ein deutsches Mädchen heiratet*” en bevestigde zo dat hij de Vlamingen daadwerkelijk als Germanen en geschikte huwelijkspartners beschouwde⁵⁸. In tegenstelling tot de NSDAP maakte de SS in haar richtlijnen overigens ook geen onderscheid tussen Vlamingen en andere Germanen wat de kwestie van ‘*Eindeutschung*’ betrof: “*Auf den Nachweis der Eindeutschungsfähigkeit kann bei Angehörigen germanischer Völker (Norweger, Schweden, Dänen, Finnen, Niederländer, Flamen und Schweizer) verzichtet werden, wenn abstammungsmäßig und erscheinungsbildlich keine Bedenken bestehen*”⁵⁹.

De afgewezen Vlaams-Duitse huwelijksaanvraag waarnaar Himmler verwijst, betrof geen militair maar wel een burgerhuwelijk. Relaties tussen Duitse en Vlaamse burgers ontstonden zowel in bezet België als in het Duitse Rijk waar Vlamingen al dan niet gedwongen waren tewerkgesteld. Dat ze onzeker waren over hun statuut, blijkt onder meer uit de brieven die Vlamingen in Duitsland aan het plaatselijke bestuur en de *Deutsch-Vlämische*

54. In JOSEF ACKERMANN, *Heinrich Himmler als Ideologe*, Göttingen, 1970, p. 116. Eigen vertaling.

55. In N.K.C.A. IN 'T VELD, *De SS...*, p. 1223, nr. 469. Brief van Himmler aan Bormann van 4 oktober 1943.

56. O.a. BArch R9361 III/79979 en R 9361 III/234662. Eigen vertaling

57. BArch R9361 III/79979. De ‘raciale waarde’ van beide partners werd aan de hand van een biometrisch onderzoek door zogenaamde ‘*Eignungsprüfer*’ van het *Rassen- und Siedlungshauptamt* bepaald, van familieleden ook wel eens op basis van foto’s. Naast dit fysieke aspect werden eveneens de afstamming, mogelijke erfelijke ziektes of afwijkingen, de politieke strekking en de houding ten opzichte van het ‘Groot-Germaanse Rijk’ gecontroleerd. Verder werd een bekende van de bruid die niet met haar verwant mocht zijn schriftelijk bevestigd of de vrouw in kwestie kenmerken zoals huiselijkheid, spaarzaamheid, betrouwbaarheid en kinderlievendheid bezat. Of de religie van de aanvragers bij de beoordeling een rol speelde, is op basis van het geraadpleegde archiefmateriaal niet op te maken. Een van de aanvragers lijkt het zekere voor het onzekere te nemen door niet alleen in vullen dat zijn toekomstige bruid katholiek is, maar er met een sterretje aan toe te voegen dat ze onmiddellijk na het huwelijk zal uittreden uit de Kerk. Andere aanvragers geven zonder voorbehoud aan in God te geloven of katholiek te zijn.

58. N.K.C.A. IN 'T VELD, *De SS...*, p. 1223, nr. 469.

59. BArch NS2/231, schrijven van het *Heiratsamt*, onderdeel van het *Rasse- und Siedlungshauptamt*, van 5 februari 1943 betreffende “*Verlobungs- und Heiratsgesuche von SS-Angehörigen mit Frauen fremden Volkstums*”.

Arbeitsgemeinschaft (DeVlag) richtten⁶⁰. Volgend voorbeeld stamt uit een brief van 13 juni 1943, geschreven door een jonge Vlaamse vrouw die op dat moment drie jaar in Duitsland werkte en een kind van een Duitse man verwachtte:

“Kann ich als Flämin dieser Mann heiraten? Welche Schwierigkeiten bestehen? [...] Kann ich die deutsche Staatsangehörigkeit durch die Geburt eines deutschen Kindes an wen ich das Leben schenke, jetzt oder später erwerben? Gehört einen Flamen der nachweisen kann, daß er in seiner Heimat auf deutscher Seite stand und nun schon 3 Jahre freiwillig in Deutschland ist, praktisch an der Kategorie ‘Ausländer’? Sind Flamen Fremdvölker und bestehen Schwierigkeiten wegen einer Heirat mit einem deutschen Staatsangehörigen”⁶¹?

Uit de briefwisseling die DeVlag-filialen met Duitse instanties voerden, komt naar voren dat een welbepaalde Partij-instantie zich ten opzichte van dit soort vragen opvallend positief verhiel, namelijk het *Hauptamt für Volkstumsfragen der NSDAP*. De reden is te vinden in de specifieke ontstaansgeschiedenis van dit orgaan en de daarmee samenhangende machtsstrijd tussen de Partij

en de SS. In februari 1941 was Himmler bevoegd geworden over alle Partij-instellingen die zich met volkserelateerde kwesties bezighielden⁶². Om het beleid van deze instanties aan het standpunt van de SS te conformeren, wees Hitler hem in maart 1942 het nieuw opgerichte *Hauptamt für Volkstumsfragen* toe dat formeel onder de NSDAP ressorteerde, maar in de praktijk door SS'ers werd geleid⁶³. De invloed van deze instantie en haar regionale afdelingen op de Partijorganen bleef in werkelijkheid beperkt, zodat de SS twee jaar later nog steeds moest vaststellen

“wie wenig gerade auch örtliche Partei-Dienststellen die Problematik der germanischen Volkstumspolitik erkannt haben, und wie aus dieser Unkenntnis immer wieder grösste Fehler gemacht werden, die sich stimmungs- und leistungsverschlechternd unter den im Reich eingesetzten Germanen und in ihren Heimatländern auswirken”⁶⁴.

Desondanks was met de plaatselijke *Ämter für Volkstumsfragen* een nieuw orgaan ontstaan waar Vlamingen met hun huwelijksverzoeken terechtkonden en meer kans bleken te maken op een affirmatieve respons dan bij de andere instanties

60. De DeVlag was een uitgesproken Germaansgezinde organisatie met groeperingen over het hele Duitse Rijk, die de belangen van haar Vlaamse leden behartigde en als bemiddelaar tussen Vlamingen en Duitse instanties optrad. Ze organiseerde activiteiten voor zowel Vlamingen als geïnteresseerde Duitsers, zocht Duitse peters voor Vlaamse Oostfronters, voerde propaganda in de plaatselijke pers, zette zich in voor betere levensomstandigheden voor haar leden en werd zo ook geregeld met vragen van haar leden over persoonlijke en relationele kwesties geconfronteerd.

61. Staatsarchiv Münster (StaMü), NSDAP-Gauleitung Westfalen-Nord, Verein für das Deutschtum im Ausland, nr. 73, 13 januari 1943. De tekst van de brief wordt hier letterlijk weergegeven.

62. Cf. de door Hitler ondertekende *Verfügung V 2/42* van 12 maart 1942 met als onderwerp *“Errichtung eines Hauptamtes für Volkstumsfragen bei der Reichsleitung und von Ämtern für Volkstumsfragen in den Gauen und Kreisen der NSDAP.”*, waarin te lezen staat: *“Ich habe mit meinem Erlass vom 7.10.1939 den Reichsführer SS Heinrich Himmler als Reichskommissar für die Festigung des deutschen Volkstums und damit als meinen verantwortlichen Sachbearbeiter für alle Volkstumsfragen eingesetzt. Gemäß Anordnung A 7/41 vom 26.2.1941 ist der Reichsführer SS Heinrich Himmler als Beauftragter der NSDAP für alle Volkstumsfragen, auch deren verantwortlicher Sachbearbeiter.”* (NSDAP-Parteikanzlei, *Verfügungen, Anordnungen, Bekanntgaben*, München, 1942, dl. 2, p. 160-161 (BArch NSD 3/9-2).

63. ANDREAS STRIPPTEL, “Volkstumspolitik auf der Reichsebene während des zweiten Weltkrieges. Zuständigkeitsabgrenzungen in der SS und die Errichtung des Hauptamtes für Volkstumsfragen der NSDAP”, in *Bulletin des Deutschen Historischen Instituts Moskau*, nr. 2, 2008 (http://www.dhi-moskau.org/fileadmin/user_upload/DHI_Moskau/pdf/Publication/DHIM-Bulletin_2.pdf); MADAJCZYK, CZESLAW, “Das Hauptamt für Volkstumsfragen und die Germanische Leitstelle”, in URSULA BÜTTNER, WERNER JOHE & ANGELIKA VOSS, *Das Unrechtsregime. Internationale Forschung über den Nationalsozialismus*, Hamburg, 1986, dl. 1, p. 261-270; N.K.C.A. IN 'T VELD, *De SS...*, p. 179.

64. BArch NS19/3647. Geheime nota van 30 november 1944, waarschijnlijk van de hand van Berger, over de noodzaak van een *“einheitliche Linie”* in de Germaanse *“Volkstumspolitik”* zowel in de bezette gebieden als ten opzichte van de in het Rijk verblijvende niet-Duitse Germanen.

van de Partij. Terwijl het *Rassenpolitische Amt* in Schwaben in oktober 1943 een Duits-Vlaamse huwelijksaanvraag afkeurde, kreeg een in Münster tewerkgestelde Vlaming in augustus 1944 van het daar gevestigde *Amt für Volkstumsfragen* te horen dat het “wettelijk is toegelaten dat u met een Duits meisje trouwt. Ik deel u bijgevolg mee dat het geoorloofd is dat al wie tot een Germaans volk behoort zoals Vlamingen, Hollanders, Denen enz. Duitse vrouwen mogen huwen”⁶⁵. Hoewel de beperkte materiaalbasis en het gebrek aan achtergrond niet toelaten om deze voorbeelden als representatief voor te stellen, bevestigden ze wel het algemene beleid van respectievelijk de NSDAP en de SS.

III. Bepalende factoren voor de goed- of afkeuring van een Duits-Vlaams huwelijk

Uit het voorgaande kan men besluiten dat er in het ‘Derde Rijk’ ten opzichte van Vlamingen nooit een eenduidige huwelijkspolitiek geweest is. De vraag is nu welke factoren mee bepaalden of een Duits-Vlaams huwelijk werd toegestaan. In de eerste plaats hing het oordeel af van de instantie waaraan de aanvraag werd gericht, wat wederom samenhang met de doelgroep waartoe de aanvrager behoorde. Over het lot van *Wehrmacht*-soldaten beslisten Hitler en het OKW; de verzoeken van SS-leden werden door Himmler en de *Rassen- und Siedlungshauptämter* in Berlijn en de bezette gebieden behandeld; burgers konden zich aan de plaatselijke *Rassenpolitische Ämter der NSDAP* en vanaf maart 1942 eveneens aan de onder SS-invloed staande *Ämter für Volkstumsfragen der NSDAP* richten. Elk van deze instellingen had binnen de huwelijkspolitiek een eigen standpunt in functie van het beoogde doel. Ze deelden

de algemene premisse dat vermenging met ‘minderwaardig’ bloed moest worden tegengegaan, maar stelden eigen prioriteiten die van de militaire veiligheid van het Duitse Rijk (*Wehrmacht*) over de rassenbiologische versterking van het Duitse volk (NSDAP, *Wehrmacht*), de rassenbiologische verzwakking van andere landen (NSDAP) of de Germaanse rasverbondenheid (SS, Hitler) tot meer pragmatische overwegingen in functie van de oorlogsomstandigheden en het Groot-Germaanse einddoel (SS) reikten. Naargelang het ingenomen standpunt werd het huwelijk enkel tussen Duitsers (NSDAP, Hitler, *Wehrmacht*) of breder tussen Duitsers en Germanen (SS, Hitler, *Wehrmacht*) toegestaan. In het eerste geval werden Vlamingen als huwelijkspartner principieel afgekeurd; in het tweede geval kwamen ze in aanmerking op voorwaarde dat ze als Germaans werden erkend.

Een tweede factor die het oordeel kon beïnvloeden was het tijdstip waarop de aanvraag werd gesteld. Terwijl Himmler de Vlaamse bevolking van meet af aan als Germaans beschouwde, werd ze door Hitler pas eind november 1942 officieel als Germaans erkend en beschouwde de *Wehrmacht* haar vanaf dat moment nog steeds onder voorwaarden als Germaans. Van belang zijn op het vlak van timing ook de ontwikkelingen op militair gebied, de negatieve ervaringen met Germaans-Duitse huwelijken⁶⁶, de aanpassing van procedures in de loop van de oorlog, de groeiende macht van de SS ten koste van de NSDAP inzake *Volkstumsfragen* en de beslissing om vanaf 20 augustus 1944 tot nader order geen enkele huwelijksaanvraag van Duitse militairen met buitenlandse vrouwen meer aan te nemen of te verwerken⁶⁷.

Ten derde hing het oordeel af van de individuele aanvrager, met name van de vraag of hij of zij op

65. StaMü, *NSDAP-Gauleitung Westfalen-Nord, Verein für das Deutschtum im Ausland*, nr. 81, 22 augustus 1944. Eigen vertaling. Beide oordelen dateren van na Hitlers beslissing om de Vlamingen als een Germaans volk te erkennen. Het verschil in tijd speelt in deze vergelijking bijgevolg geen rol.

66. Volgens een nota van Himmler van 17 juni 1943 was ook Hitler gedesillusioneerd, die als laatste instantie zijn toestemming moest verlenen voor huwelijken tussen een lid van de *Wehrmacht* en zijn Germaanse bruid. Afgaand op de aanvragen die hij voor ogen kreeg, zou hij Himmler hebben toevertrouwd dat “die deutschen Männer in 90 % der Fälle das Minderwertigste an Mädchen und Frauen heiraten, was man sich in einem Volk vorstellen könne” (BArch NS19/2706).

67. RUDOLF ABSOLON, *Die Wehrmacht...*, p. 522.

RICHTHEFTE
DES OBERKOMMANDOS DER WEHRMACHT

DER
DEUTSCHE SOLDAT
*und die Frau aus fremdem
Volkstum*

HEFT I 1943

HERAUSGEGEBEN VOM OBERKOMMANDO DER WEHRMACHT,
ALLGEMEINES WEHRMACHTAMT, ABT. INLAND

De voorpagina van de besproken brochure uit 1943 voor de Duitse Wehrmacht (Privé-bezit van de auteur).

basis van afstamming, gezondheid en uiterlijk als ‘raciaal waardevol’ werd beschouwd en of politieke of ideologische overwegingen de goedkeuring van het huwelijk in de weg stonden. Zo kwam het doorgaans voor dat de SS, die het huwelijk tussen Vlamingen en Duitsers principieel goedgekeurde, een Vlaams-Duits huwelijk afwees omdat de Vlaamse bruid op basis van haar individuele keuring ongeschikt werd bevonden⁶⁸. Hier manifesteert zich een spanning tussen het volk en het individu, die wordt toegelicht in de brochure van de NSDAP over *Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik*. De tekst, die als interne handleiding binnen de Partij en het leger werd gebruikt, verklaart dat de erkenning van een volk als Germaans terug te voeren is op een gemiddelde, met name op de vaststelling dat dit volk *in zijn geheel* uit een welbepaalde mengverhouding van rassenelementen bestaat waarvan het Noordse element dominant is. Hieruit volgt dat “de raciale mengverhouding van een volk niet helemaal overeenstemt met de mengverhouding die elk van zijn volksgenoten bezit”⁶⁹. Vertaald naar de Vlaamse casus wil dit zeggen dat de erkenning van de Vlamingen als ‘Germaans volk’ niet betekende dat elke Vlaming zich Germaan mocht noemen. Bovendien volstond de Vlaamse afkomst van aanvragers niet om als Vlaming te worden erkend. Dit illustreert het lot van krijgsgevangene Joseph B., die wegens “*verbotener Umgang mit einer deutschen Frau*”

tot een gevangenisstraf van drie jaar werd veroordeeld. Krijgsgevangenen werden door het nazi-regime als vijanden beschouwd en per definitie als potentiële huwelijkskandidaat afgewezen⁷⁰. Joseph B. trachtte zich echter vrij te pleiten door erop te wijzen dat hij Vlaming was en daarom reeds eerder had moeten worden vrijgelaten⁷¹. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken volgde de redenering en bepleitte op 16 december 1942 een uitzonderingsmaatregel. De “*Zugehörigkeit zur flämischen Volksgruppe*” gaf de krijgsgevangene weliswaar niet het recht om bestaande verordeningen naast zich neer te leggen. Als echter bleek dat hij – “*weil er Flame ist*” – inderdaad niet langer in gevangenschap moest verkeren, achtte het ministerie een vrijlating opportuun, temeer daar zo ook de alimentatie voor het in augustus 1942 geboren kind zou kunnen geregeld worden. Het OKW onderzocht de zaak en wees de vraag tot vrijlating af: hoewel Joseph B. in de provincie Antwerpen geboren was, had hij sinds zijn zevende levensjaar in Wallonië geleefd, op school enkel Frans geleerd, een Waalse gehuwd, zijn vier kinderen Waalse namen gegeven en hen bovendien ook Waals opgevoed⁷². Joseph B. zou met andere woorden op geestelijk vlak een ‘*Umvolkung*’ hebben doorgemaakt waardoor hij niet meer als Vlaams, laat staan als Germaans kon worden erkend⁷³. De correspondentie over deze zaak werd onder de hoofding

68. Zo bijvoorbeeld het negatieve oordeel van het *Rasse- und Siedlungshauptamt* over de bruid van de in Brussel bij de *Sicherheitspolizei* werkzame SS'er Eugen K. (BArch/MA RS-D24).

69. EGON LEUSCHNER, *Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik*, p. 23-24. Eigen vertaling.

70. Dit voorbeeld toont aan dat verboden relaties (evenwel geen huwelijken) tussen krijgsgevangenen en Duitse vrouwen ondanks sensibiliseringscampagnes zoals *Feind bleibt Feind* en *Merkblatt für das Verhalten der Bevölkerung gegenüber Kriegsgefangenen* in de praktijk doorgaans voorkwamen. Zie ook: *Vertrauliche Information* van de Partijkanselierij van 15 maart 1943 over de verboden omgang met krijgsgevangenen en de noodzaak van “*völkische Schutzarbeit*” (NSDAP-Parteikanzlei, *Verfügungen...*, p. 423). Ook GERLINDA SWILLEN maakt melding van relaties tussen Belgische krijgsgevangenen en Duitse vrouwen (*Koekoekskind...*, p. 29). De Partijkanselierij en het leger probeerden deze ongewenste omgang onder meer tegen te gaan door aan Belgische (en Franse) krijgsgevangenen, van wie de vrouw in Duitsland werkte, vanaf september 1942 mits gunstige evaluatie echtelijk bezoek toe te staan. (BArch NS18/1194)

71. Cf. Hitlers eerder vermelde beslissing om Vlaamse krijgsgevangenen in vrijheid te stellen terwijl de Waalse naar Duitsland moesten worden gedeporteerd. De meerderheid van de Vlaamse krijgsgevangenen die toen reeds in Duitsland waren of er alsnog terecht kwamen, werd tussen september 1940 en maart 1941 via de bemiddeling van onder meer het VNV vrijgelaten. Het overgrote deel van de Franstalige krijgsgevangenen bleef tot na de oorlog opgesloten. (PAUL ARON, JOSÉ GOTOVITCH (red.): *Dictionnaire de la Seconde Guerre mondiale en Belgique*, Brussel, 2008, lemma *Prisonniers de guerre (PG)*, p. 351).

72. BArch R55/1228.

73. Op dat moment was er al sprake van een mogelijke Germaanse afkomst van de Walen, maar deze werd pas in 1943 officieel erkend. Zie voetnoot 18.

"Strafverfahren gegen den *belgischen* Kriegsgefangenen Joseph B." gevoerd, wat de spanning tussen staatsburgerschap, *Volkszugehörigkeit* en het individu onderstreept⁷⁴.

Verder kon de beoordeling van Vlaams-Duitse aanvragen ook afhangen van de plaats waar de aanvraag werd gedaan. Studies naar de dynamiek tussen nationale en regionale instanties in nazi-Duitsland hebben uitgewezen dat het bestuurlijke apparaat in het 'Derde Rijk' niet als een homogeen, uniform geheel handelde, maar dat in tegendeel tussen het nationale en het regionale niveau en tussen de plaatselijke afdelingen onderling verschillen in aanpak konden bestaan⁷⁵. Deze konden te wijten zijn aan concurrerende opvattingen, belangen en interesses, maar net zo goed aan de onkunde van het vaak jonge en vrijwillig werkende personeel. Ook de complexiteit van de materie maakte het de lokale afdelingen moeilijk om 'correct' te handelen. Het inconsistente woordgebruik en het feit dat geregeld aan betekenissen werd gesleuteld, maakten het vaak onmogelijk te weten op wie de richtlijnen sloegen: sommige voorschriften behandelden 'Ausländer' als een ongedifferentieerde groep, andere onderscheidten verschillende categorieën van buitenlanders; sommige hanteerden begrippen als 'fremdvölkisch' in de engere betekenis (i.e. exclusief de Vlamingen), andere in de bredere betekenis (i.e. inclusief de Vlamingen); sommige gebruikten de woorden 'Ausländer', 'Fremdvölkische' en 'Fremdblütige' als synoniemen, andere begrepen daaronder verschillende groepen. Ook als concrete nationaliteiten werden vermeld, bleven de aanwijzingen vaak aan de vage kant. Een voorbeeld is de interne omzendbrief van de *Reichspropagandaleitung* van 25 oktober 1941, die onder de hoofding "Aufklärung ausländischer Arbeiter"

een duidelijke scheiding tussen "blutsfremden und blutsverwandten Ausländern" voorschreef om de noodzakelijk geachte bescherming van het Duitse bloed te kunnen garanderen⁷⁶. Deze brief stipuleerde dat tegenover de "blutsverwandten" Denen, Noren, Zweden, Vlamingen en Nederlanders in principe geen barrières mochten worden opgericht tenzij het behoud van de nationale waardigheid deze noodzakelijk maakten, dat tegenover de "Fremdvölkischen" daarentegen een correcte, maar afstandelijke houding moest worden aangenomen. Door de toevoeging van nationaliteiten was duidelijk dat het begrip 'Fremdvölkische' hier enkel op 'niet-Germaanse buitenlanders' sloeg en niet op alle buitenlanders zoals in Egon Leuschners voorlichtingsbrochure *Nationalsozialistische Fremdvölkpolitik* het geval was. Wat daarentegen precies onder 'het behoud van de nationale waardigheid' en een 'correcte houding' werd verstaan, bleef open voor interpretatie. Tot slot moet ook het begrip 'Belg' voor verwarring hebben gezorgd, aangezien het nu eens als overkoepelend begrip voor Vlamingen en Walen, dan weer als uitsluitend met betrekking tot Walen of als aparte categorie naast Vlamingen en Walen werd gebruikt. In het door de Gestapo gebruikte *Merkblatt über die Behandlung der im Reichsgebiet eingesetzten fremdvölkischen Arbeitskräfte* bijvoorbeeld, dat de handhaving van seksuele betrekkingen tussen buitenlanders en Duitsers betrof, worden zeven groepen buitenlanders met elk eigen sancties onderscheiden: voor de categorie 'Germaanse volkeren', dat naast Denen, Nederlanders en Noren ook Vlamingen omvatte, was geslachtsverkeer met Duitsers "ongewenst" en desgewenst onmiddellijk bij de NSDAP te melden. Voor de categorie 'niet-Germaanse volkeren', waartoe onder meer Bulgaren, Hongaren, Spanjaarden, Fransen en ook "Belgier" werden gerekend, was geslachts-

74. BArch R55/1228. Eigen onderlijning. Deze spanning kwam op veel vlakken voor. Op het gebied van de verplichte tewerkstelling bijvoorbeeld hield de SS het feit dat de rekrutering op basis van staatsburgerschap en niet volgens een raciale logica gebeurde.

75. ISABEL HEINEMANN stelt in haar studie over Himmlers *Rasse- und Siedlungsamt* verschillen in de uitvoering van de rassenpolitiek tussen de verschillende gouwen vast (p. 302).

76. BArch NS18/172, *Sonderdienst der Reichspropagandaleitung* van 25 oktober 1941, uitgegeven door het *Amt Propagandalenkung* van het *Hauptamt Propaganda*.

verkeer met Duitsers “*geschlachtsverkeer met Duitsers te verbieden en verplicht*” en verplicht aan de plaatselijke vertegenwoordiger van de NSDAP en de politie te melden, die op hun beurt de Gestapo moesten inlichten. In de verslagen van het *Reichspropagandaamt* in Magdeburg-Anhalt worden ‘*Fremdarbeiter*’ dan weer systematisch in “*Franzosen, Belgier und Wallonen*” en “*Holländer und Flamen*” ingedeeld⁷⁷.

Samengevat was het in bepaalde gevallen een kwestie van interpretatie of de richtlijnen al dan niet op Vlamingen van toepassing waren. Om hierover representatieve uitspraken te kunnen doen, moet een systematisch onderzoek naar de omzetting van de nationale beleidslijnen in de regionale praktijk worden gevoerd en de overgebleven akten van de plaatselijke afdelingen met elkaar worden vergeleken. Door de versnippering van het archiefmateriaal, de onvoldoende ontsloten archieven en het verlies van een aanzienlijke hoeveelheid documenten is dit binnen het kader van deze studie niet haalbaar.

IV. “Verwarderd over de houding van sommige Duitse medeburgers”

Was de problematiek van het gemengde huwelijk al een complexe aangelegenheid voor de instanties zelf, zo gold dit des te meer voor de bevolking. Het regime was niet voorbereid geweest op de plotse aanwezigheid van miljoenen buitenlanders. Dat deze ‘*Fremdarbeiter*’ onvermijdelijk met de Duitse bevolking in contact kwamen, veroorzaakte bij de machthebbers een grote bezorgdheid, niet in het minst met betrekking tot de zogenaamde “*bescherming en reinheid van het Duitse bloed*” bescherming en reinheid van het Duitse bloed. Ze reageerden met een wirwar van folders en richtlijnen die de bevolking moest

sensibiliseren voor een gepaste omgang. Maar ook wie de intentie had om zich ‘gepast’ te gedragen, geraakte uit de concurrerende vertogen vaak moeilijk wijs. Gealarmeerd door berichten van de Gestapo over “*Beziehungen deutscher Menschen zu diesen Fremden*”⁷⁸ zetten de instanties bijvoorbeeld sterk in op sensibilisering tegenover buitenlanders in het algemeen. Als illustratie kan de leidraad *Umgang deutscher Volksgenossen mit Ausländern* van het propagandaministerie dienen, die de bevolking in twaalf punten tot algemene terughoudendheid aanmaant en daarbij alle buitenlanders over dezelfde kam scheert: ‘*Ausländer*’, ‘*Volksfremde*’ en ‘*Fremdblütige*’ worden lijnrecht tegenover ‘*deutsche*’ mannen, vrouwen, meisjes en kinderen, kortom het Duitse bloed geplaatst:

- “2. *Deutscher Mann, achte und schütze in jeder Frau die Mutter deutscher Kinder.*
3. *Deutsche Frau, vergiss nie Deine höchste Aufgabe, Hüterin deutscher Art zu sein.*
4. *Schütze Deine Kinder vor dem Schicksal des Mischlings.*
5. *Halte das deutsche Blut rein.*
6. *Jeder, der nicht deutschen Blutes ist, ist fremdblütig.*
7. *Bewahre Deine Ehre und Deine Art bei Begegnung mit Volksfremden.*
8. *Deutsches Mädchen, Deine Zurückhaltung gegenüber Volksfremden ist keine Beleidigung. Im Gegenteil: Jeder anständige Ausländer wird Dich deswegen besonders achten*”⁷⁹.

Tegelijkertijd trachtte de Germaanse propaganda de Duitse bevolking ervan te overtuigen dat ze Germaanse volkeren als ‘bloedsbroeders’ en ‘stamverwant’ moesten zien. Deze conflicterende vertogen over ‘buitenlanders’ in het algemeen en ‘Germanen’ in het bijzonder brachten zowel de Vlamingen als de Duitsers in de war. Meer dan anekdotisch is in dit opzicht de vraag van de reeds

77. BArch R55/1232, *Arbeits- und Erfahrungsbericht für Monat Dezember 1943* van het *Reichspropagandaamt Magdeburg-Anhalt* aan propagandaminister Joseph Goebbels.

78. BArch NS18/172, *Sonderdienst der Reichspropagandaleitung* (...).

79. Staatsarchiv Sigmaringen, AZ 89/9 T 1-2. Eigen cursivering. Deze leidraad werd op vraag van de *Reichsminister für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung*, Bernhard Rust, in alle Duitse scholen en universiteiten verspreid.

genoemde jonge Vlaamse vrouw die met de Duitse vader van haar kind wil trouwen of Vlamingen als ‘*Ausländer*’ en ‘*Fremdvölker*’ (sic) worden gezien. Even exemplarisch is de oproep van het *Deutsche Arbeitsfront* aan Duitse bedrijfsleiders om Vlamingen niet langer als buitenlanders, maar in tegendeel als mensen van eigen bloed te behandelen:

“*Der deutsche Betriebsführer muß bei der Behandlung flämischer Arbeiter immer wieder daran denken, daß der Begriff ‘Ausländer’ in bezug auf die flandrischen Menschen nicht zutrifft. [...] der flämische Mensch ist ein germanischer Mensch, der dem Deutschen in seinem Wesen und Blut am nächsten steht*”⁸⁰.

Ook de nadruk op de bescherming van de Duitse vrouw maakte het voor de bevolking moeilijk om in te schatten of Duitse vrouwen nu wel of niet met (bepaalde) buitenlanders mochten verkeren. Al meteen in september 1940 riep Goebbels alle gouv- en gouvpropagandaleiders op om de bevolking via mond-aan-mondpropaganda voor te lichten dat voor Duitse vrouwen niet alleen geslachtsverkeer met Joden, maar ook met alle andere ‘*Fremdblütigen*’ moest worden afgekeurd⁸¹. Ook latere voorlichtingscampagnes – zoals de reeds geciteerde leidraad *Umgang deutscher Volksgenossen mit Ausländern* – focussten op de bescherming van de Duitse vrouw. Bovendien viel de strafmaat voor ongewenste seksuele relaties soms zwaarder uit als deze een Duitse vrouw betroffen: voor bepaalde nationaliteiten zoals Polen en Russen stond op geslachtsverkeer met een Duitse

vrouw de doodstraf, op geslachtsverkeer met een Duitse man ‘slechts’ internering in een concentratiekamp⁸². Nog in februari 1944 werd het nodig geacht om zedendelicten en “*geslachtsverkeer met Duitse vrouwen en meisjes*” in de lijst van “*zware overtredingen*” op te nemen⁸³. Deze context had mogelijk tot gevolg dat een gemengde relatie van een Vlaamse man met een Duitse vrouw gevoeliger lag dan van een Vlaamse vrouw met een Duitse man. De brieven die Vlamingen in de gouv Westfalen-Nord aan de organisatie DeVlag schreven, geven namelijk de indruk dat voornamelijk relaties van Vlamingen met Duitse vrouwen door de omgeving onder druk werden gezet. Een sprekend voorbeeld is een schrijven van 15 augustus 1944 waarin een Vlaamse man problemen ondervindt met zijn burens:

“Mijnheer ik heb een meisje kenen geleert en wij zijn voor elkaar Nu hoe dit ook al gaat hebben zich de geburen het meisje zoo van alles wat naar de koop gesmeten Dat wil zeggen indien ze met mij verder ging zouden ze de vrijheid neemen de politie het te melde en ze kam er niet beter van af komen dan met twee jaaren gevangenis en dat mogt ze natuurlijk niet graag”⁸⁴.

De man vraagt van de DeVlag een schriftelijke goedkeuring om aan de burens te tonen dat zijn relatie toegelaten is. Een gelijkaardig voorbeeld betreft een Vlaming die samen met zijn Duitse geliefde op café een officier van de *Wehrmacht* tegen het lijf loopt. Zijn vriend doet het verhaal en

80. StaMü NRW 81/029, vrouwblad met de titel *Deutsche und Flamen*, overdruk van een artikel van Ward Hermans uit *Der Angriff* van 15 september 1942, uitgegeven door de Vlaamse afdeling van het *Amt für Arbeitseinsatz* bij het *Deutsche Arbeitsfront*. Cf. INE VAN LINTHOUT, “Ein belgisches Volk gibt es nicht” oder “dem belgischen Volk aus der Seele gesprochen”? Eine Untersuchung der Belgien-Diskurse im ‘Dritten Reich’. In SEBASTIAN BISCHOFF, CHRISTOPH JAHR, TATIANA MROWKA & JENS THIEL (red.), *Belgica – terra incognita? Resultate und Perspektiven der Historischen Belgienforschung*, Münster, 2016, p. 174-183.

81. In HANS PETER BLEUEL, *Das saubere Reich. Theorie und Praxis des sittlichen Lebens im Dritten Reich*, München, 1972, p. 297.

82. “*Merkblatt über die Behandlung der im Reichsgebiet eingesetzten fremdvölkischen Arbeitskräfte*” (1943), gebaseerd op besluiten die Heinrich Himmler voor 31 december 1942 uitvaardigde. Geciteerd in: RAIMOND REITER, “*Ausländer-Pflegestätten*” in *Niedersachsen (heutiges Gebiet) 1942-1945. Die Behandlung “fremdvölkischer” Kinder und Mütter im Spannungsfeld von kriegswirtschaftlichen Arbeitseinsatz und nationalsozialistischer Rassenpolitik*. Ongepubliceerd proefschrift, ingediend aan de Universiteit Hannover, 1991, p. 270.

83. HANS PETER BLEUEL, *Das saubere Reich...*, p. 303.

84. StaMü, NSDAP-Gauleitung Westfalen-Nord, Verein für das Deutschtum im Ausland, Nr. 81, 15 augustus 1944.

De tekst van de brief wordt hier letterlijk weergegeven.

vraagt eveneens een bewijs om de Duitse vrouw gerust te stellen :

“Plotseling zegde deze Soldaat dat onze Kameraad als Auslander geen recht had met een Duitse Meidje verbinding te zoeken, waarop onze Kameraad zegde dat we als Vlamingen zelfs recht hadden van met een Duitse Vrouw te trouwen, daarop wierd die Ofenzier zoo boos dat hij [...] met bajonet op 't geweer onze kameraad wegbracht waarna hij hem naar eene Stonde weder terug vrij liet na al zijne papieren op geschreven te hebben. u ziet natuurlijk dat onze Kameraad daar van gansch onder de indruk van wass [...] Nu Waarde Kameraad is die Vrouw ook niet gerust en denkt dat ze niet met Vlamingen durf of mag gaan. Daarom vroeg ze of we daar niet een bewijs van hadden dat we Duitse Meidjes trouwen durven. als ook konden we dat dan dien Ofenzier zien laten”⁸⁵.

Het gebruik van de term ‘*Ausländer*’ wijst erop dat deze officier de Partijopvatting volgde dat Duitsers enkel met Duitsers mochten huwen of dat hij zich had laten beïnvloeden door de sensibiliseringscampagnes tegen buitenlanders in het algemeen. Ook uit andere getuigenissen en rapporten over de dagdagelijkse omgang met ‘*Fremdarbeiter*’ blijkt dat het begrip *buitenlander* door de Duitse bevolking doorgaans als ‘vreemdeling’ en ‘indringer’ werd geïnterpreteerd.

Dit soort voorbeelden suggereert dat huwelijksplannen tussen Duitsers en Vlamingen reeds de kop in konden worden gedrukt voor het tot een aanvraag kwam. De DeVlag deed haar uiterste

best om dit te voorkomen. In lijn met haar engagement voor de Germaanse zaak antwoordde ze de brieverschrijvers dat “Vlamingen het recht [hebben] met Duitse vrouwen om te gaan en zelfs in den echt te treden”⁸⁶. Ze bezorgde hen “een schryven dat u en het Duitse meisje de volledige toelating geeft met mekaar om te gaan – u te verloven en te trouwen” en toonde zich hoogst “verwonderd over de houding van sommige Duitse medeburgers dat ze nog zoo onwetend zyn over het omgaan van Vlaamsche kameraden met Duitse meisjes.” Verwonderd hoefde de DeVlag nochtans niet te zijn. Naast de verwarrende terminologie en de tegenstrijdige voorlichtingscampagnes waren er immers nog meer redenen die “de houding van sommige Duitse medeburgers” ten opzichte van Vlamingen konden verklaren. De Germaanse propaganda slaagde er namelijk niet in om bij de Duitse bevolking het besef van een gedeelde Germaanse identiteit te installeren⁸⁷. Zoals In 't Veld, Bruno De Wever, Frank Seberechts en Aline Sax illustreren, was het gevoel van Germaanse samenhang zelfs binnen de geledingen van de SS “uiterst betrekkelijk”⁸⁸. Ook uit talrijke brieven van Vlaamse arbeiders in Duitsland blijkt dat deze in de alledaagse omgang niet als ‘Germaanse broeders’, maar wel als ongenode gasten werden behandeld. Naast het ontbrekende Germaanse besef speelden ongetwijfeld ook de oorlogsomstandigheden een rol. De schaarse ontspanningsmogelijkheden, de voedselrantsoenen, de beperkte plaatsen op het openbaar vervoer en de krappe schuilkelders werden doorgaans niet zonder protest met ‘vreemdelingen’ gedeeld⁸⁹. Met de regelmaat van de klok stelden de geheime diensten ontevredenheid bij de bevolking vast en moesten besluitvormers de voordelen van ‘privi-

85. *Idem*, 7 februari 1944. De tekst van de brief wordt hier letterlijk weergegeven.

86. *Idem*, 21 augustus 1944.

87. Cf. INE VAN LINTHOUT, ‘België’ in ideologie, politiek, propaganda, het publieke discours en de dagdagelijkse realiteit van het ‘Derde Rijk’. Ongepubliceerde lezing in de reeks “Dialogoog in het ADVN” gehouden op 20 juni 2015.

88. N.K.C.A. IN 'T VELD, *De SS...*, p. 161f; BRUNO DE WEVER, *Oostfronters. Vlamingen in het Vlaams Legioen en de Waffen SS*, Tielt, 1984; FRANK SEBERECHTS, *Tussen Schelde en Wolchow. Vlaanderen en het Oostfront*, Brussel, 2002; ALINE SAX, *Voor Vlaanderen, volk en Führer. De motivatie en het wereldbeeld van Vlaamse collaborateurs tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, 2012.

89. Cf. VAN LINTHOUT, ‘België’ ...

leges' voor 'Fremdarbeiter' afwegen tegenover de publieke opinie⁹⁰. Dit nam niet weg dat er wel degelijk relaties werden aangegaan, zowel met Germaanse partners alsook met zogenaamd 'minderwaardige' Polen en Russen of 'stamvreemde' Fransen. De *Reichspropagandaleitung* interpreteerde deze realiteit als een alarmerend signaal "dat het brede lagen van de bevolking" niet enkel aan een Germaans bewustzijn, maar algemeen "aan het nodige volkse bewustzijn en de nodige trots op het volk" ontbrak⁹¹.

V. Slotbemerkingen

Uit de reconstructie van de verdeelde Vlaams-Duitse huwelijkspolitiek komt naar voren dat de Germaanse status van de Vlaming in het 'Derde Rijk' zeker achter de schermen ter discussie bleek te staan. Dit is meer dan een *fait divers*, aangezien de afkomst van 'volkeren' voor een groot deel mee bepaalde hoe ze door het naziregime en zijn instanties op juridisch, sociaal, politiek, militair, economisch en cultureel vlak werden behandeld. Men kan zich bijgevolg afvragen of en hoe dit voorbehoud ook op andere gebieden de houding en de politiek van de nazi's ten opzichte van Vlamingen en Vlaanderen heeft beïnvloed.

Tegelijkertijd verschaft het onderzochte bronnenmateriaal weinig informatie over de redenen waarom Vlamingen al dan niet als Germaans werden beschouwd. Verder onderzoek zal onvermijdelijk naar het bredere verhaal van de Germaanse 'Volkstumspolitik' leiden, die grotendeels in handen lag van Himmlers SS. Een eerste blik op relevante archiefdocumenten wijst alvast uit dat ook binnen geleidingen van de SS vraagtekens bij de raszuiverheid van de Vlamingen werden geplaatst en een rassenbiologische degeneratie werd vastgesteld die – afhankelijk van de bron – aan het katholicisme, inteelt, Waalse en Keltische invloe-

den, een 'vreemde' inslag of nog andere factoren te wijten was.

Daarnaast maakt de studie duidelijk dat de huwelijkspolitiek op korte termijn niet met de rassenpolitiek op lange termijn mag worden verward. De nadruk op spionagegevaar bij de *Wehrmacht*, Himmlers uitspraak dat hij bepaalde huwelijken "in vredetijd nooit zou hebben toegelaten" en de uitzonderingsprocedure van de NSDAP voor 'gewenst' buitenlands bloed wijzen op pragmatische overwegingen die werden ingegeven door de oorlogsomstandigheden of de veronderstelde nood aan 'Aufnordung' bij de Duitse bevolking. De mate waarin aan strategische belangen werd toegegeven, verschilde sterk naargelang de instantie en zorgde ook binnen instanties voor onenigheid, zoals Rauter binnen de SS en Tießler binnen de partij illustreren. Het geschetste beleid met betrekking tot het Vlaams-Duitse huwelijk typeert in essentie de korte termijn. Hoe de houding tegenover de Vlamingen zich na de oorlog zou hebben ontwikkeld en welke instantie haar visie zou doorzetten, blijft een open vraag.

Verder wijst de casus van het gemengde huwelijk op het onvermijdelijke spanningsveld tussen ideologie, politiek, publiek discours en realiteit, concreter tussen de abstracte ideologische premissen, de politieke discussies achter de schermen en daaruit resulterende beleidslijnen, de communicatie naar de bevolking en de ervaringen van huwelijkspartners in het dagdagelijkse leven. Interessant zijn niet zozeer de discrepanties op zich, maar wel de wisselwerking tussen de verschillende niveaus en de manieren waarop het polycratische machtsapparaat zich inspande om discrepanties in bepaalde gevallen bewust in stand te houden (bijvoorbeeld door het rassenbiologische voorbehoud tegenover de Vlaming uit het publieke discours te houden), in andere gevallen daarentegen te verkleinen (door bijvoorbeeld het politieke beleid bij de Germaanse

90. Onder andere besprekingen in het Propagandaministerie over de negatieve reacties van de Duitse bevolking op het bezoek van *Fremdarbeiter* aan reguliere cinema's (BArch R55/1231, R55/1232).

91. BArch NS18/172, *Sonderdienst der Reichspropagandaleitung* (...). Eigen vertaling.

propaganda te laten aansluiten, zoals Himmler tijdens de oorlog bepleitte).

Tot slot biedt de problematiek van het Duits-Vlaamse huwelijk talrijke mogelijkheden voor verder onderzoek, die ten dele afhangen van de mate waarin de onderzoeker over persoonlijke gegevens van de aanvragers beschikt en toegang verkrijgt tot de betreffende dossiers. Zo werd in dit artikel niet ingegaan op de administratieve wegen die een huwelijksaanvraag bij de verschillende instanties moest volgen, of op de vraag in hoeverre er op administratief gebied – met het oog op de wetgeving in beide landen – verschillen bestonden tussen Vlaams-Duitse huwelijken die in bezet België of in het Duitse Rijk werden voltrokken⁹². Een vergelijking van de Vlaamse casus met het lot van andere Germaanse volkeren die onder Duitse bezetting leefden (in het bijzonder de Walen die net als de Vlamingen ‘Germaans-Romaans grens-

gebied’ bevolkten), of met het lot van de Finnen die op hetzelfde tijdstip als de Vlamingen Germaans werden verklaard, zou de kanttekeningen bij de ‘Germaanse raszuiverheid’ van Vlamingen en de impact ervan op de huwelijkspolitiek verder kunnen kaderen en duiden. Een aparte studie verdient ook het huwelijk zelf, dat niet alleen kon variëren naargelang de plaats en het tijdstip van het gebeuren en het statuut van de aanvrager, maar naast een ‘gewoon’ huwelijk ook een huwelijk op afstand (‘Fernehe’) of zelfs een huwelijk met een gevallen soldaat (‘Leichentrauung’) kon zijn⁹³. Afsluitend moet ook Duitse fictie als interessante bron voor onderzoek worden aangestipt. Ook in romans en kortverhalen knoopten Duitsers en Vlamingen relaties aan die aan de nationaalsocialistische rassenideologie moesten voldoen om door de censuur geraken. Deze verhalen zijn in het licht van de tegenstrijdige vertogen binnen het nazihuwelijksbeleid een eigen analyse waard⁹⁴.

Ine Van linthout werkt als onderzoeker aan de vakgroep Vertalen, Tolken en Communicatie van de Universiteit Gent en als docent aan het Departement Toegepaste Taalkunde van de Vrije Universiteit Brussel. Ze promoveerde aan de Berlijnse Humboldt-Universiteit en de Universiteit Antwerpen met een proefschrift over “Das Buch in der nationalsozialistischen Propagandapolitik”, dat in 2012 bij De Gruyter (Berlijn/Boston) verscheen. Haar onderzoeksthema’s bevinden zich op het vlak van de vertaalgeschiedenis, literatuursociologie, discoursanalyse, nationale beeldvorming, censuur en propaganda met focus op de periode van de nazidictatuur.

92. Een eerste aanzet hiertoe wordt gegeven in SWILLEN, *De wieg...*, p. 452-498.

93. Zie CORNELIA ESSNER & EDOUARD CONTE, “Fernehe, Leichentrauung und Totenscheidung. Metamorphosen des Eherechts im Dritten Reich”, in *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* nr. 2, 1996 (44), p. 201–227, in het bijzonder p. 219. Zie ook GERLINDA SWILLEN, *De wieg...*, p. 491–493 en p. 497–498 voor de Vlaams-Duitse casussen “MC”, “Marie SC” (ook “Maria SC” genoemd) en “JLC”, en p. 494–496 voor een korte bespreking van de algemene vereisten voor een afstands- en postuum huwelijk met een Duitse soldaat.

94. Zie voor eerste aanzetten INE VAN LINTHOUT, *Das Buch in der nationalsozialistischen Propagandapolitik*, Berlijn, 2012, p. 132-135 en INE VAN LINTHOUT, “Racial laws and literature in the ‘Third Reich’”. Ongepubliceerde lezing gehouden op 9 oktober 2010 op de 34^e GSA conferentie in Oakland.